

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut politologických studií

Projekt diplomové práce

na téma

**Zahraniční politika USA v éře Ronalda Reagana:
Strategická obranná iniciativa a proces odzbrojení**

Jméno: Patrik

Příjmení: Valko

Obor: Mezinárodní vztahy

Semestr: LS 2011

Vedoucí práce: JUDr. et PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D.

V Dolní Lutyni dne 5. června 2011 zpracoval Patrik Valko

1. Úvodní část

a) Vymezení tématu

Ve své diplomové práci - na téma **Zahraníční politika USA v éře Ronalda Reagana: Strategická obranná iniciativa a proces odzbrojení** - budu analyzovat proces vývoje a budování Strategické obranné iniciativy (Strategic Defense Initiative - dále jen SDI) a následný proces odzbrojení ve druhé polovině 80. let 20. století. Na začátku práce se krátce zaměřím na stav jaderného odzbrojení do počátku 80. let, práce se bude nicméně primárně soustředit na období prezidentské administrativy Ronalda Reagana. Budu zkoumat konkrétně první polovinou 80. let, kdy začal být systém SDI vyvíjen, a následně analyzovat proces odzbrojení ve druhé polovině 80. let, který byl započat v roce 1985 na summitu USA a SSSR v Ženevě.

b) Odůvodnění výběru tématu

Světový bipolární řád mezi USA a SSSR, který se po skončení druhé světové války, vyvíjel různou dynamikou, dostal novou podobu v lednu 1981, kdy se stal 40. prezidentem USA Ronald Reagan. Tento fakt změnil dosavadní proces politického a vojenského *détente*, který byl započat mezi USA a SSSR v průběhu 70. let 20. století, a mezi oběma supervelmocemi vzrostlo napětí. Zásadní změny v tehdejší zahraniční politice USA nastaly v roce 1983, kdy prezidentská administrativa R. Reagana ohlásila vývoj programu SDI. Dosavadní vojenská strategie Spojených států amerických byla zásadním způsobem změněna, čímž došlo k narušení mocenské rovnováhy sil vůči SSSR, který chápal vývoj programu SDI jako bezpečnostní ohrožení. Původní odmítavý postoj SSSR vůči vývoji SDI, který byl stále patrný i v době nástupu Michaila Sergejeviče Gorbačova do čela KSSS, byl zmírněn v průběhu druhé

poloviny 80. let, kdy se konala řada bilaterálních americko-sovětských summitů.

Tato práce se zaměří primárně na vývoj programu SDI a následný proces odzbrojení, mezi nimiž bude hledat vzájemný kauzální vztah. V obecné rovině také poukáže na vzájemný vztah mezi USA a SSSR na poli mezinárodních vztahů.

c) Výzkumná otázka a stanovení hypotézy

Hlavním cílem mé diplomové práce bude nalézt odpověď na otázku, jaký vliv měl vývoj SDI na proces odzbrojení v americko-sovětských vztazích, který probíhal ve druhé polovině 80. let. Ve své práci se budu rovněž snažit potvrdit či vyvrátit hypotézu, zda vývoj SDI představoval klíčový mezník v procesu jaderného odzbrojování.

d) Stanovení cílů práce a metodologie

Diplomová práce bude koncipována jako případová studie, která bude pracovat s politicko-vojenským konceptem tzv. Reaganovy doktríny v souvislosti s vývojem SDI a následným procesem odzbrojení. V úvodní části, která se bude zabývat stavem jaderného odzbrojení do roku 1981, bude využita metoda rozboru procesu, konkrétně detailní vyprávění (narace).

Cílem práce bude rovněž poukázat na průběh a hlavní mezníky vývoje SDI. V diplomové práci budu vycházet z realistické teorie, která předpokládá, že mezinárodní systém je ze své povahy konfliktní a státy se snaží v tomto konfliktním prostředí posílit a maximalizovat svoji moc. Ofenzivní realismus pracuje s tezí, že je pro stát nejvýhodnější, pokud bude primárním hegemonem v oblasti bezpečnosti, což bylo v souvislosti s vývojem SDI v intencích Spojených států. Zahájení vývoje programu SDI totiž eliminovalo tehdejší rovnovážné rozložení sil mezi oběma velmocemi. Program vývoje SDI ve svém důsledku snížil vojenskou

hrozbu ze strany SSSR. Při analýze vlivu SDI na proces odzbrojení budu vycházet z předpokladu, že SSSR nebyl schopen vzdorovat technologickým požadavkům, které byly s vývojem SDI spojeny. Překážkou pro sovětské hospodářství byla také ekonomická náročnost vývoje tohoto programu. V důsledku těchto příčin sovětská strana přistoupila v politické rovině na dialog o případném odzbrojení, aby se snažila eliminovat technologické zaostávání a ekonomické dopady.

- Při zkoumání **technologických faktorů** se zaměřím primárně na funkčnost SDI a technické a vojenské parametry tohoto systému. Budu vycházet z předpokladu, že SDI představovala pro Sovětský svaz technologickou výzvu, na niž v potřebném časovém období nebyl schopen najít adekvátní odpověď.
- V oblasti **ekonomických faktorů** budu zkoumat finanční náročnost projektu SDI ve vztahu k makroekonomické situaci v obou zemích, zejména s ohledem na předpokládanou neschopnost SSSR financovat adekvátní vojenskou reakci na americkou iniciativu.
- Na úrovni **politických faktorů** se zaměřím na vývoj vzájemných vztahů mezi oběma zeměmi, průběh politického vyjednávání a dosažené výsledky. Vyjdu zde předpokladu, že základním důvodem, který dovedl sovětské představitele k jednacímu stolu, byla snaha vyrovnat se diplomatickou cestou s problémy (tedy výzvou představovanou SDI), kterou nebyl schopen překonat technologickým pokrokem ani ekonomickými prostředky.

Hlavním zdrojem informací budou monografie, zpřístupněné vládní dokumenty, politické projevy, novinové články a rozhovory, které budou následně analyzovány. Práce bude z velké části vycházet z anglicky psaných zdrojů, budou však použity také česky psané zdroje.

2. Předpokládaná osnova práce

1. Úvod

2. Stav jaderného odzbrojení do roku 1981

3. Nástup Ronalda Reagana do funkce prezidenta USA a zahájení vývoje SDI

4. Průběh a výsledky odzbrojovacího procesu ve druhé polovině 80. let

5. Závěr

3. Předběžný seznam literatury a zdrojů

Neperiodická literatura

Anděl, Petr (2007). *Reaganova SDI mezi USA a Sovětským svazem*. Praha: Fakulta sociálních věd UK. 32 s. ISBN (neuvedeno).

Blumenthal, Sidney (1988). *The Reagan legacy*. Vyd. 1. New York: Pantheon Books. 318 s. ISBN 0-394-75970-2.

Brzezinski, Zbigniew (1986). *Promise or peril: the Strategic defense initiative: the thirty-five essays by statesman, scholars, and strategic analysis*. Washington: Ethic and Public Policy Center. 479 s. ISBN 0-89633-103-2.

Cannon, Lou (2000). *President Reagan: the role of a lifetime*. New York: Public Affairs. 881 s. ISBN 1-891620-91-6.

D'Souza, Denish (2004). *Ronald Reagan: jak se obyčejný muž stal neobyčejným vůdcem*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal. 262 s. ISBN 80-86598-24-1.

Dalek, Robert (1999). *Ronald Reagan: the politics of symbolism*. Cambridge: Harvard University Press. 221 s. ISBN 0-674-77941-x.

Ehrman, John (2005). *The eighties: America in the age of Reagan*. New Haven: Yale University Press. 296 s. ISBN 0-300-10662-9.

Fajmon, Hynek (2010). *Margaret Thatcherová a Ronald Reagan*. Vyd. 1. Lysá nad Labem: Petr Kopecký. 78 s. ISBN 978-80-903182-2-9.

Gorgačov, Michail (1986). *Od vyhlášení moratoria k Reykjavíku: Michail Gorbačov k otázkám současnosti*. Praha: Rudé právo. 63. s. ISBN (neuvedeno).

Heyns, Terry (1987). *American and Soviet relations since détente: the framework*. Vyd. 1. Washington: National Defense University. 244 s. ISBN (neuvedeno).

Hoffman, David (2009). *The dead hand: the untold story of the Cold War arms race and its dangerous legacy*. Vyd. 1. New York: Doubleday. 575 s. ISBN 978-0-385-52437-7.

Hoffman, Horst (1988). *Cosmic Secret: Testfall SDI – Mythen und Szenarien*. Berlin: Neues Leben. 255 s. ISBN 3-355-00008-6.

Hugem, Robert (1990). *SDI: a view from Europe*. Vyd. 1. Washington: National Defense University. 255 s. ISBN (neuvedeno).

Hyland, William (1987). *The Reagan foreign policy*. New York: New American Library. 268 s. ISBN 0-452-00889-1.

Kennedy, Paul (1996). *Vzestup a pád velmocí. Ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500-2000*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 806 s. ISBN 80-7106-173-5.

Kissinger, Henry (1999). *Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 3. Praha: Prostor. 946 s. ISBN 80-7260-025-7.

Matlock, Jack (2004). *Reagan and Gorbachev: how the Cold War ended*. Vyd. 1. New York: Random House. 363 s. ISBN 0-679-46323-2.

Noonan, Peggy (2004). *Když kraloval charakter: životní příběh Ronalda Reagana*. Vyd. 1. Praha: Ideál. 368 s. ISBN 80-901017-5-5.

O'Sullivan, John (2007). *Prezident, papež a premiérka: trojice, která změnila svět*. Praha: Ideál. 368 s. ISBN 978-80-86995-02-1.

Plechanovová, Běla (1997). *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku. 240 s. ISBN 80-85241-79-X.

Reagan, Ronald (1997). *Život jednoho Američana: paměti prezidenta*. Vyd. 1. Praha: Prostor. 722 s. ISBN 80-85190-60-5.

Reeves, Richard (2005). *President Reagan: the triumph of imagination*. New York: Simon & Schuster. 571 s. ISBN 0-7432-3022-1.

Schweizer, Peter (1994). *Victory: the Reagan administration's secret strategy that hastened the collapse of the Soviet Union*. New York: Atlantic Monthly Press. 284 s. ISBN 0-87113-633-3.

Schweizer, Peter (2007). *Reaganova válka: velký příběh o čtyřicetiletém boji Ronalda Reagana a konečném vítězství nad komunismem*. Praha: Ideál. 351 s. ISBN 978-80-86995-04-5.

Shimko, Keith (1991). *Images and arms control: perceptions of the Soviet Union in the Reagan administration*. Ann Arbor: University of Michigan Press. 277 s. ISBN 0-472-10284-2.

Shirley, Craig (2005). *Reagan's revolution: the untold story of the campaign that started it all*. Nashville: Nelson Current. 417 s. ISBN 0-7852-6049-8.

Suchý, Petr (2004). *Reagan a říše zla: vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981-1989*. Vyd. 1. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 283 s. ISBN 80-7325-046-2.

Ulrich, Albrecht; Kraseman, Peter (1989). *SDI – eine Zwischenbilanz*. Berlin: Europäische Perspektiven. 182 s. ISBN 3-89025-094-7.

Veselý, Zdeněk (2007). *Dějiny mezinárodních vztahů*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 606 s. ISBN 978-80-7380-018-5.

Periodická literatura

Smlouva číslo jedna: (svědectví, názory, dokumenty): setkání Gorbačov – Reagan, Washington, prosinec 1987. Praha: Rudé právo 1988. 195 s. ISSN (neuvedeno).

Internetové zdroje

(datum poslední aktualizace 5. června 2011)

Portál Ronald Reagan Presidential Foundation & Library:
<http://www.reaganfoundation.org/>

Portál Cold War Museum: <http://www.coldwar.org/>

Portál archivu Rudého práva: <http://archiv.ucl.cas.cz/?path=RudePravo>

Portál Hoover Institution: <http://www.hoover.org/>

Portál U.S. Department of State: <http://www.state.gov/>

Portál Federation of American Scientists: <http://www.fas.org/>

Portál Central Intelligence Agency: <http://www.foia.cia.gov/search.asp>

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Patrik Valko

**Zahraniční politika USA v éře Ronalda
Reagana: Strategická obranná iniciativa
a proces odzbrojení**

Diplomová práce

PRAHA 2012

Autor práce: **Patrik Valko**

Vedoucí práce: **JUDr. et PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D.**

Datum obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

VALKO, Patrik. *Zahraniční politika USA v éře Ronalda Reagana: Strategická obranná iniciativa a proces odzbrojení*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, 2012. 83 s. Vedoucí bakalářské práce JUDr. et PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D.

Abstrakt

V magisterské práci „Zahraniční politika USA v éře Ronalda Reagana: Strategická obranná iniciativa a proces odzbrojení“ je analyzován vývoj systému Strategické obranné iniciativy a následný proces odzbrojení ve druhé polovině 80. let. Na začátku se práce zaměřuje na stav jaderného odzbrojení do konce 70. let, avšak primárně se zabývá obdobím prezidentské administrativy Ronalda Reagana, kdy začal být systém SDI vyvíjen. V otázce odzbrojení bude práce analyzovat rozhovory mezi představiteli Spojených států amerických a Sovětským svazem, které započaly v r. 1985 na summitu v Ženevě a pokračovaly v následujících letech v Reykjavíku, Washingtonu a Moskvě.

Abstract

In master thesis “U.S. Foreign Policy under Ronald Reagan: Strategic Defense Initiative and disarmament process” is analysed development of the Strategic Defense Initiative and consequent disarmament process in the second half of 1980’s. At the beginning of the thesis it is mentioned a stadium of disarmament by the end of 1970’s, but the main attention focuses on the Ronald Reagan’s presidential administration, when the development of the SDI started. Master thesis also analyses disarmament dialogue among representatives of the United States and the Soviet Union, which started in Geneva in 1985, and continued in Reykjavik, Washington, and Moscow.

Klíčová slova

Strategická obranná iniciativa, odzbrojení, Spojené státy americké, Ronald Reagan, Sovětský svaz, Michail Gorbačov, Ženeva, Reykjavík

Keywords

Strategic Defense Initiative, disarmament, United States of America, Ronald Reagan, Soviet Union, Mikhail Gorbachev, Geneva, Reykjavík

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely

V Praze dne 16. května 2012

Patrik Valko

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval především panu JUDr. et PhDr. Tomáši Karáskovi, Ph.D., za cenné rady a doporučení v průběhu vypracovávání práce.

Obsah

Úvod	8
1. Americká zahraniční politika z pohledu Reaganovy prezidentské administrativy	11
1.1 Interpretace Reaganovy zahraniční politiky.....	11
1.2 Reaganova doktrína.....	13
2. Vývoj atomových zbraní a odzbrojovací proces mezi USA a SSSR v letech 1945-1981	15
2.1 Vývoj jaderných zbraní obou supervelmocí do roku 1962.....	15
2.2 Situace po kubánské krizi do r. 1981–počátek odzbrojovacího procesu....	21
3. Nástup Ronalda Reagana do funkce prezidenta USA a zahájení vývoje Strategické obranné iniciativy	25
3.1 Koncipování nové zahraničněpolitické strategie USA.....	25
3.2 Vývoj Strategické obranné iniciativy.....	33
3.3 Reakce SSSR na Strategickou obrannou iniciativu a její vliv na odzbrojovací proces.....	46
4. Průběh a výsledky odzbrojovacího procesu ve druhé polovině 80. let	52
4.1 Ženevský summit – zahájení nového dialogu mezi velmocemi.....	52
4.2 Summit v Reykjavíku – sovětská snaha o definitivní ukončení SDI.....	57
4.3 Summit ve Washingtonu – přelomová událost v procesu odzbrojení.....	61
4.4 Summit v Moskvě – jednání o smlouvě START.....	67
Závěr	72
Summary	75
Seznam literatury a zdrojů	77

Úvod

V diplomové práci „Zahraniční politika USA v éře Ronald Reagana: Strategická obranná iniciativa a proces odzbrojení“ je analyzován vývoj systému Strategické obranné iniciativy a následný odzbrojovací proces ve druhé polovině 80. let, který byl realizován prostřednictvím summitů na nejvyšší úrovni mezi představiteli Spojených států a Sovětského svazu. Práce poukazuje rovněž na vývoj nukleárního arzenálu obou velmocí a stav jaderného odzbrojení v období od konce druhé světové války do počátku 80. let, tj. do nástupu Ronalda Reagana do prezidentského úřadu. Kapitola týkající se předchozího jaderného vývoje a odzbrojení je základem pro pochopení dalších souvislostí v kontextu vývoje Strategické obranné iniciativy (*Strategic Defense Initiative - SDI*) a následného odzbrojovacího procesu. Strategie tzv. „Reaganovy doktríny“ a konzervativní ideologie, jejímž stoupencem byl Ronald Reagan, nám poskytnou konceptuální základ pro porozumění zahraničněpolitické koncepci USA, jež byla v 80. letech uplatňována prezidentskou administrativou vůči Sovětskému svazu.

Světový bipolární systém, který se postupně vytvářel mezi USA a SSSR po r. 1945 v důsledku vypuknutí studené války, dostal novou podobu v lednu 1981, kdy se prezidentem Spojených států stal Ronald Reagan. Zásadní změna v přístupu ke strategickým jaderným zbraním nastala v březnu 1983, kdy byl zahájen vývoj Strategické obranné iniciativy, která zásadním způsobem měnila vojensko-bezpečnostní strategii USA a tehdejší mocenskou rovnováhu sil vůči SSSR, který považoval SDI za bezpečnostní ohrožení.

Cílem magisterské práce, která je koncipována jako případová studie, je nalézt odpověď na výzkumnou otázku, zda *měl vývoj Strategické obranné iniciativy vliv na zahájení procesu americko-sovětského odzbrojení ve druhé polovině 80. let*. Vyhlášení a zahájení prací na SDI je dále operacionalizováno prostřednictvím dvou faktorů: Za prvé předpokladem, že Sovětský svaz nebyl schopen adekvátně reagovat na technologické parametry SDI. Druhým předpokladem je ekonomická

náročnost vývoje SDI, která znamenala překážku pro sovětské hospodářství. Tyto dva faktory jsou pokládány za základní příčinu rozhodnutí sovětské strany přistoupit v politické rovině na odzbrojovací dialog, aby eliminovala technologické zaostávání a ekonomické dopady.

V případě technologických faktorů se práce zaměřuje na funkčnost SDI a vojenské parametry tohoto systému. Budeme vycházet z předpokladu, že SDI představovala pro Sovětský svaz technologickou výzvu, na níž v potřebném časovém období nebyl schopen najít adekvátní odpověď. V oblasti ekonomických faktorů práce zkoumá finanční náročnost SDI ve vztahu k makroekonomické situaci obou zemí, zejména s ohledem na předpokládanou neschopnost SSSR financovat adekvátní vojenskou reakci na americkou iniciativu. Na úrovni politických faktorů se práce zabývá vzájemnými vztahy mezi Spojenými státy a Sovětským svazem, analyzuje odzbrojovací vyjednávání a dosažené výsledky. Vyjdeme z předpokladu, že základní důvod, který přinutil sovětské představitele zahájit odzbrojovací rozhovory, byla snaha vyrovnat se diplomatickou cestou s problémem, tj. výzvou představovanou SDI, kterou nebyl schopen překonat technologickým pokrokem ani ekonomickými prostředky.

Závislá proměnná je v práci stanovena jako „proces odzbrojení ve druhé polovině 80. let,“ který započal mezi představiteli obou velmocí na summitu v Ženevě v r. 1985 a pokračoval na dalších summitech v Reykjavíku (1986), Washingtonu (1987) a Moskvě (1988). Největším úspěchem těchto odzbrojovacích rozhovorů se stalo přijetí Smlouvy o likvidaci raket středního a krátkého doletu v prosinci 1987 a zahájení rozhovorů ohledně smlouvy START.

Nezávislou proměnnou budeme v daném případě identifikovat jako „vývoj systému Strategické obranné iniciativy.“ V tomto případě se jedná o vývoj systému, jehož primárním účelem byla ochrana Spojených států amerických a spojenců, zejména zemí NATO, a překonání tehdy uplatňované doktríny „vzájemného zaručeného zničení“ (Mutual Assured

Destruction – MAD) v případě nukleární války. Magisterská práce bude tedy hledat kauzální nexus mezi vývojem SDI a odzbrojovacím procesem.

Kontrolní proměnná je v práci identifikována jako „vnitřní ekonomické problémy SSSR.“ V tomto případě bude zkoumáno hospodářství Sovětského svazu, hrubý domácí či národní produkt, celková makroekonomická situace a vojenské výdaje na obranu, které byly financovány z veřejného rozpočtu země. Zprostředkující proměnná obsahuje určité efekty, které plynou z nezávislé proměnné a můžou dále působit na závislou proměnnou, a proto bude jako zprostředkující proměnná stanovena „ekonomická a technologická náročnost systému SDI.“ V daném případě bude zkoumána funkčnost a technické parametry systému SDI a ekonomická náročnost celého projektu, tj. budeme se zabývat výši výdajů, které byly na vývoj SDI vynaloženy Spojenými státy. Zároveň se budeme zabývat tím, zda ekonomická a technická náročnost programu nepředstavovala překážku pro Sovětský svaz. Na základě toho, jakých hodnot bude nezávislá a kontrolní proměnná nabývat, bude stanoveno, zda se hypotéza potvrdí a zda dané proměnné ovlivňují závislou proměnnou. Jestliže nabydou vysokých hodnot, budou označeny za jasné příčiny zahájení odzbrojovacích rozhovorů v druhé polovině 80. let.

Při vypracování práce bude použita částečně česky psaná literatura, nicméně zejména v otázce vývoje Strategické obranné iniciativy budou využity anglicky psané zdroje, tj. publikace, odborné články a zpřístupněné odtajněné vládní dokumenty, které poskytují kvalitnější a podrobnější zpracování daného tématu. V případě dokumentů budou zkoumány prezidentské direktivy národní bezpečnosti, transkripce rozhovorů mezi představiteli obou velmocí během summitů a bilaterální smlouvy mezi USA a SSSR. Zkoumány budou rovněž odtajněné materiály Kongresu a zpravodajských služeb.

1. Americká zahraniční politika z pohledu Reaganovy prezidentské administrativy

1.1 Interpretace Reaganovy zahraniční politiky

Zahraníční politika Spojených států amerických prošla zásadní proměnou v lednu 1981, kde se čtyřicátým prezidentem stal Ronald Reagan. Nový americký prezident, jak si později ukážeme, usiloval o obnovení hospodářské a politicko-vojenské moci Spojených států, které od 70. let procházely obdobím ekonomického úpadku. V důsledku politiky *détente* došlo rovněž k poklesu vojenské síly této supervelmoci. Důležitou událostí se stal prezidentův projev ze dne 16. ledna 1984, ve kterém bylo konstatováno, že USA se nacházejí v silné pozici, a proto je možné navázat konstruktivní a realistický vztah se Sovětským svazem. Dle prezidenta Reagana mělo budoucí americké vyjednávání se Sověty spočívat na třech hlavních principech – realismu, síle a dialogu.¹ Toto jednání můžeme interpretovat v intencích *ofenzivního realismu*, který pracuje s tezí, že je pro stát nejvýhodnější, pokud bude primárním hegemonem v bezpečnostní oblasti. Mezi současného nejvýznamnějšího představitele tohoto proudu můžeme zařadit např. amerického politologa Johna Mearsheimera s jeho dílem *The Tragedy of Great Power Politics*.

Spojené státy byly po skončení druhé světové války plně integrovány v nejvýznamnějších mezinárodních institucích, např. NATO či OSN, nicméně v průběhu studené války docházelo k unilaterálním akcím, které nebyly blíže konzultovány se spojenci. V době Reaganovy administrativy se jednalo např. o vojenskou invazi na Grenadu, letecký útok na Libyi či program Strategické obranné iniciativy, které byly Spojenými státy chápány jakožto klíčové v otázce národní bezpečnosti.

Zahraníční politika Spojených států byla v 80. letech do značné míry ovlivněna Reaganovým neokonzervativním myšlením, které považuje stát za nejdůležitějšího aktéra v mezinárodním prostředí. Světový řád je dle

¹ SUCHÝ, P. (2004). *Reagan a říše zla: vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 158.

konzervativců založený na mocenské rovnováze a válka je chápána jako přirozený nástroj systému. V období prezidentství Ronalda Reagana byl rovněž kladen důraz na tzv. *nový nacionalismus*, který začal vznikat v USA na počátku 80. let a byl reakcí na úpadek americké moci v souvislosti s válkou ve Vietnamu (vietnamský syndrom) a ekonomickou depresí 70. let.² Nový nacionalismus měl překonat izolacionistické a pacifistické nálady a navrátit sebedůvěru jak americké veřejnosti, tak i politickým elitám.³ Prezidentská administrativa využívala taktéž *diplomatický nihilismus*, který se projevoval v podobě formulování nepřijatelných návrhů vůči ostatním státům, odmítnutí podpisu konvence o mořském právu, neakceptování rozsudku Mezinárodního soudního dvora v Haagu ve věci zasahování do věci Nikaraguy, až po vojenské invaze.⁴

Zahraniční politika USA nebyla v období 80. let výlučně unilaterální, avšak navýšení rozpočtu na obranu, redefinice vojensko-bezpečnostní strategie, ekonomická embarga vůči SSSR a jeho satelitům byla zacílená na konkrétní účel, tj. získat dominantní vojenskou a ekonomickou převahu nad Sovětským svazem. V souvislosti s vývojem programu SDI budou tyto a další procesy později analyzovány a pomohou nám potvrdit či vyvrátit stanovenou hypotézu.

Prezidentské období Ronalda Reagana někteří teoretikové mezinárodních vztahů také označují jako tzv. *intervencionistický konzervatismus*,⁵ kdy nelze připustit existenci jiného politického systému, jehož síla stále narůstá a který se nás snaží zničit.⁶ Existence Západu byla možná pouze tehdy, jestliže byl silnější než jeho totalitní odpůrce, tj. Sovětský svaz. V průběhu 70. let dvacátého století pak začaly být zakládány nejrůznější konzervativní instituce a ústavy, např. American Enterprise Institute for Public Policy Research, Heritage Foundation, Center for Strategic and International Studies. Mezi nejznámější pak

² KREJČÍ, O. (2009).). *Zahraniční politika USA: ideje, doktríny, strategie*. Praha: Professional Publishing, s. 259.

³ KREJČÍ, O. (2009). cit. d., s. 259

⁴ KREJČÍ, O. (2009). cit. d., s. 259

⁵ Jeho definice proběhla na přelomu 40. a 50. let 20. století.

⁶ KREJČÍ, O. (2009). cit. d., s. 260.

můžeme zařadit Hoover Institution při Stanfordově univerzitě (založen 1919), kde dodnes působí bývalá ministryně zahraničí Condoleezza Riceová a řada dalších osobností, které byly součástí Reaganovy prezidentské administrativy.⁷

1.2 Reaganova doktrína

Ronald Reagan vyvíjel od svého nástupu do prezidentského úřadu v r. 1981 vůči SSSR a jeho vedení značný politický nátlak, který byl formulován v řadě prezidentových veřejných vystoupeních, tajných direktivách národní bezpečnosti (*National Security Decision Directives – NSDD*). Tyto materiály budou v práci později analyzovány. Zahraničněpolitická strategie USA v době prezidentství Ronald Reagana nebyla monotematická, nicméně tzv. *Reaganova doktrína*, jak byla nazývána, představovala vyvrcholení ideologické konfrontace Reaganovy administrativy vůči SSSR.

Počátky této doktríny jsou datovány na 6. února 1985, kdy prezident Reagan přednesl před Kongresem USA každoroční zprávu o stavu Unie. V závěru této zprávy se prezident zabýval zahraničně bezpečnostními otázkami a pronesl: „*Musíme stát po boku našich demokratických spojenců. Nesmíme porušit naše sliby těm, kteří riskují své životy – na všech kontinentech, od Afghánistánu po Nikaraguu, aby vzdorovali podporované sovětské agresi a upevnili svá práva, která máme od narození.*“⁸ Reaganovo prohlášení bylo chápáno tak, že podpora bojovníků za svobodu je sebeobranou a je v souladu s Chartou OSN či Organizace amerických států. Americká administrativa tedy oficiálně přijala koncepci, jejíž snahou bylo změnit režimy, podporované Sověty, prostřednictvím dodávek ozbrojeným protivládním silám. Z tohoto pohledu se jednalo o další doktrínu⁹ zadržování komunismu. Ve své podstatě se

⁷ KREJČÍ, O. (2009)., cit.d., s. 262.

⁸ *Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union*. Ronald Reagan Presidential Foundation and Library [online]. 1985 [cit. 2012-03-17]. Dostupné z WWW <<http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1985/20685e.htm>>.

⁹ Od r. 1947 byla v zahraniční politice USA uplatňována tzv. Trumanova doktrína, která si kladla za cíl zadržovat komunismus. Jednalo se o finanční podporu pro řecké a turecké ozbrojené složky.

jednalo také o odmítnutí *Clarkova dodatku* z r. 1976, kterým Kongres USA zakázal americkou podporu protivládním silám v Angole.¹⁰ V srpnu téhož roku začala americká administrativa podporovat angolské povstalce částkou 15 milionů dolarů (*United States dollar - USD*).¹¹ Byla zahájena rovněž finanční podpora afghánským povstalcům bojujících od r. 1979 proti sovětské okupaci.

Pojem Reaganova doktrína se dostal do společenského podvědomí zejména na základě eseje publicisty Charlese Krauthammera, který se zabýval prezidentským projevem v časopise *Time* v dubnu 1985, tj. dva měsíce po prezidentově projevu o stavu Unie. V eseji byl nový přístup prezidentské administrativy chápán jako zřetelná americká podpora protikomunistických revolucí, jejichž základy pramenily z oprávněnosti, nezbytnosti a demokratické tradice.¹²

S nástupem Michaila S. Gorbačova do čela ÚV KSSS v březnu 1985 můžeme pozorovat postupnou změnu Reaganovy rétoriky vůči sovětským politickým představitelům. Prezident se rozhodl zahájit se Sovětským svazem tzv. tichou diplomacií, která měla umožnit americké administrativě, aby působila na Sověty individuálně, tj. prostřednictvím bilaterálních rozhovorů, nikoli jen skrze konfrontační veřejné projevy.¹³ Po r. 1985 se v americko-sovětských vztazích objevuje nový typ vzájemného porozumění,¹⁴ který se vyznačoval větší otevřeností prezidentské administrativy vůči SSSR a zahájením odzbrojovacích rozhovorů na nevyšší úrovni mezi prezidentem Reaganem a generálním tajemníkem Gorbačovem.

¹⁰ KREJČÍ, O. (2009), cit.d., s. 263.

¹¹ CANNON, L. (1991). *President Reagan: the role of a lifetime*. New York: Simon & Schuster, s. 370.

¹² CANNON, L. (1991), cit. d., s. 369.

¹³ REAGAN, R. (1997). *Život jednoho Američana: paměti prezidenta*. Praha: Prostor, s. 565.

¹⁴ KREJČÍ, O. (2009). cit. d., s. 258.

2. Vývoj atomových zbraní a odzbrojovací proces mezi USA a SSSR v letech 1945-1981

2.1 Vývoj jaderných zbraní obou supervelmocí do roku 1962

Chceme-li zkoumat příčiny pozdějšího vývoje programu SDI a jeho vliv na proces odzbrojení ve druhé polovině 80. let, musíme se rovněž zabývat dřívějším vývojem jaderného arzenálu a předchozím odzbrojovacím procesem. Program SDI byl totiž primárně určen na eliminaci jaderných hlavic, které jsou nesený raketovými systémy. Záměrem prezidenta Ronalda Reagana bylo, aby Strategická obranná iniciativa zásadním způsobem snížila hrozbu použití atomových zbraní.

„Zář všemocného bez hranic a konce... jsem smrt, jež ničí vše.“¹⁵

Tento citát z Bhagavadgíty si vybavil Robert Oppenheimer,¹⁶ otec atomové bomby, dne 16. července 1945, když byl poprvé v historii lidstva proveden jaderný výbuch na zemském povrchu. Od tohoto okamžiku lidstvo disponuje atomovými zbraněmi, které jsou schopny zničit naši planetu a civilizaci. Zkušební test plutoniové bomby, pod krycím názvem *Trinity*,¹⁷ se uskutečnil v prostoru vojenské základny White Sands v polopoušti Jordana de Muerto.¹⁸ Oblast se nachází nedaleko městečka Alamogordo, západně od města Los Alamos, ve státě Nové Mexiko. Účinek exploze byl pozorovatelný až do vzdálenosti 200km od místa epicentra.¹⁹

Jaderný výbuch v Novém Mexiku byl pouze předzvěstí událostí, které se odehrály v srpnu téhož roku. Dne 6. srpna 1945 americký bombardér B-29 svrhnul uranovou jadernou bombu, tzv. „*Little Boy*“ (chlapeček), na japonské přístavní město Hirošima.²⁰ O tři dny později byla svržena plutoniová jaderná bomba, tzv. „*Fat Man*“ (tlouštík), na další japonské město – Nagasaki. Počet usmrcených a raněných osob dosáhl

¹⁵ PITSCHMANN, V. (2005). Jaderné zbraně: nejvyšší forma zabíjení. Praha: Naše vojsko, s. 57.

¹⁶ Robert Oppenheimer použil tato slova ze staroindického eposu Mahábhárata.

¹⁷ Odpálená bomba nesla název Gadget.

¹⁸ Výraz v překladu znamená „cesta smrti.“

¹⁹ PITSCHMANN, V. (2005). cit. d., s. 56-57.

²⁰ Bombardér B-29 nesl označení Enola Gay. V případě Nagasaki se jednalo o bombardér Books Car.

děsivého počtu. Na základě amerických údajů zemřelo v Hirošimě přibližně 70 000 osob a stejný počet byl raněn. V případě Nagasaki, v důsledku členitého povrchu města, byl počet obětí nižší. Dle údajů bylo zabito 36 000 osob a 40 000 raněných.²¹

Vývoj jaderných zbraní v USA a SSSR ve velké míře využíval zkušeností německých jaderných fyziků a dalších vědců, kteří v průběhu druhé světové války emigrovali do Spojených států, a proto USA ve svém jaderném programu byly zpočátku úspěšnější než SSSR. Po ukončení války byly poznatky německých vědců využity oběma státy.

Přípravy na výzkum jaderných zbraní započaly v USA již okolo r. 1939, nicméně až japonský útok na Pearl Harbor přinutil americkou administrativu, aby se touto problematikou zabývala s větší vážností. Dne 13. srpna 1942 ministerstvo války (obraný) zřídilo nový ženíjný útvar, pod který spadal vývoj celého projektu. Práce probíhaly pod označením *Manhattan Engineer District (MED)*, který řídil generál Leslie Groves se svými zástupci – generálem Thomase Farrellem a plukovníkem Kennethem Nicholsonem. V listopadu téhož roku se začalo s výstavbou experimentálního střediska v Los Alamos. V čele tohoto střediska stanul zmiňovaný Robert Oppenheimer, který řídil tým přibližně pěti tisíc vědců.²² V únoru 1943 pak v Oak Ridge (Tennessee) byla zahájena výstavba výrobního komplexu *Clinton Engineer Works (Site X)*, kde byl vyráběn vysoce obohacený uran pod krycím jménem Oralloy, příp. Alloy.

Sovětské vedení bylo seznámeno s americkým projektem Manhattan již kolem r. 1943, zejména na základě zpráv svých tajných informátorů. Po americkém útoku na Hirošimu a Nagasaki byla v Sovětském svazu patrná nervozita. Obě země byly sice stále spojenci, avšak rozdílné společenské zřízení signalizovalo, že se v budoucnu nevyhnou konfliktu.

Dne 20. srpna 1945 schválil sovětský Státní výbor obrany rezoluci GOKO-9887 a byl vytvořen Zvláštní výbor, v jehož čele stanul Lavrentij

²¹ PITSCHMANN, V. (2005). cit. d., s. 75.

²² PITSCHMANN, V. (2005). cit. d., s. 50-51.

Berija. Mezi další členy výboru patřil Igor Kurčatov, tzv. otec sovětské atomové bomby, a Petr Kapica, ředitel Ústavu fyzikálních problémů. Cílem tohoto výboru bylo urychlit práci na sestrojení atomové bomby. Hlavním problémem SSSR byl nedostatek uranu, který musel být získáván ze zahraničí, především svých satelitů ve střední a východní Evropě. Uranová ruda byla těžena v Československu, NDR, Bulharsku a Polsku. Dle údajů americké zpravodajské služby CIA (*Central Intelligence Agency*) z r. 1950, získával SSSR 33 % uranové rudy ze své domácí těžby. Ze svých satelitů byl import následující: NDR 45 %, Československo 15 %, Bulharsko 4 %, Polsko 3 %.²³

Sovětský svaz nakonec odpálil svou první jadernou plutoniovou bombu²⁴ dne 29. srpna 1949, což v USA způsobilo paniku. Američané se domnívali, že SSSR nebude schopen vyrobit jadernou nálož v následujících dvaceti letech.²⁵ Test se uskutečnil v kazašské stepi, přibližně 140km od města Semipalatinsk (základna Semipalatinsk-21), pod kódovým označením RDS-1.

Spojené státy americké a Sovětský svaz se koncem 40. let staly jadernými supervelmocemi, nicméně vývoj jaderných zbraní byl stále na začátku. V listopadu 1952 USA odpálily první termonukleární (vodíkovou) bombu, tzv. „Ivy Mike.“ V srpnu následujícího roku rovněž SSSR otestoval první vodíkovou bombu, tzv. RDS-6s. Na americké straně se na vývoji tohoto typu jaderné zbraně podílel Edward Teller, který se v 80. letech také účastnil na vývoji programu Strategické obranné iniciativy. V SSSR se nejvíce o vývoj vodíkové bomby zasloužil Andrej Sacharov.

Koncem 40. let existovala mezi USA a SSSR již značná názorová konfrontace, která vyústila ve studenou válku.²⁶ Příčiny konfrontace nebudou blíže analyzovány, protože nejsou předmětem této práce.

²³ PITSCHMANN, V. (2005). cit. d., s. 125-126.

²⁴ První sovětská jaderná bomba uranového typu byla odpálena až v r. 1951.

²⁵ HOLLOWAY, D. (1984). *The Soviet Union and the arms race*. New Haven: Yale University Press, s. 23.

²⁶ Mezi hlavní mezníky vzniku studené války můžeme např. zařadit Stalinův projev z února 1946, kdy odmítnul účast SSSR v nově se formujícím Mezinárodní měnovém fondu a Světové bance, tzv. brettonwoodské instituce. Rovněž „dlouhý telegram“ od George Kennana, pracovníka amerického

Přestože obě supervelmoci vlastnily atomové zbraně, které byly postupem času zdokonalovány, existovalo zpočátku určité omezení jejich použití v nutnosti dopravit je na cíl bombardovacími letouny.²⁷ USA a SSSR disponovaly propracovanou protivzdušnou obranou, a proto nebylo snadné dopravit jadernou nálož na území druhého státu. Revolucí se v tomto ohledu stal až vývoj balistických raket v průběhu 50. let, proti kterým byl později vyvíjen právě program SDI.

SSSR byl ve vývoji raket úspěšnější, protože v daleko větší míře využíval vědomostí německých vědců a inženýrů, kteří byli již v r. 1946 dopraveni do sovětských laboratoří. O rok později byla odpálena první raketa R-1 (modifikovaná verze německé V-2) s doletem 300km. V r. 1950 pak byla odpálena raketa R-2 s doletem 600km. Vrcholu dosáhli Sověti v r. 1957, kdyby byla úspěšně odpálena první mezikontinentální balistická raketa (*Inter-Continental Ballistic Missile – ICBM*), která má dolet nad 5500km. Od r. 1959 Sověti začali s rozmisťováním raket typu SS-4 kratšího středního doletu (*Medium-Range Ballistic Missile – MRBM*) s doletem 1000 – 3000km. Rakety SS-4 začaly být používány ve výzbroji sovětské armády na počátku 60. let společně s raketami SS-5 s doletem 3000-5500km, tzv. rakety delšího středního doletu (*Intermediate-Range Ballistic Missile – IRBM*). V rozmezí let 1959-1965 do výzbroje zařazeno 750 raket typu MRBM a IRBM a pouze čtyři mezikontinentální rakety typu SS-6. Sověti začali plně využívat rakety dlouhého doletu až po r. 1962.²⁸

Spojené státy americké začaly budovat své raketové systémy rovněž s pomocí německých odborníků. Ministerstvo obrany zahájilo projekt MX-774, který měl za úkol vyvinout nosiče jaderných zbraní. USA rovněž prováděly pokusy s raketami typu V-2, Aerobee a WAC-Corporal, které trvaly přibližně do r. 1949. Funkci technického ředitele zastával Wernher von Braun. Výsledkem výzkumu byla raketa PGM-11A Redstone

velvyslanectví v Moskvě, který varoval před expansionistickou politikou SSSR. Mezi další příčiny patří: sovětská okupace severního Íránu (1946), Trumanova doktrína (1947), vznik NATO (1949).

²⁷ USA využívaly bombardér typu B-29 a SSSR bombardér TU-4, který byl zkonstruován na základě sovětské špionáže bombardéru B-29.

²⁸ HOLLOWAY, D. (1984). cit. d., s. 23, 39, 43.

(Jupiter A) s doletem 400km, která byla poprvé testována v srpnu 1953 na střelnici floridského Cape Canaveral. V r. 1956 vzniknul Armádní úřad pro balistické rakety pod vedením generálmajora Johna Medarise, který pracoval na vývoji raket středního doletu (IRBM). V září téhož roku pak byla odpálena raketa PGM-19 (Jupiter C) s doletem 4800km. Tyto rakety byly v r. 1960 rozmístěny na Sardinii, v italských Dolomitech a Turecku, odkud byly namířeny na území SSSR. Společnost Douglas Aircraft rovněž vyvinula rakety středního doletu PGM-17A (Thor) a šedesát kusů bylo rozmístěno na území Velké Británie a Itálie. Práce na mezikontinentálních raketách plně započala v r. 1954 pod dohledem brigádního generála Bernarda Schrievera. Mezikontinentální raketa typu Atlas byla poprvé odpálena v r. 1957, avšak pokus nebyl úspěšný. Úspěšný pokus se odehrál až o dva roky později, kdy v září 1959 byla odpálena raketa Atlas 9, která měla dolet 8100 km. Letectvo pověřilo v r. 1958 firmu Boeing, aby se zabývala vývojem nového typu mezikontinentální rakety s doletem až 10 000km. V září 1962 byl tento druh rakety odpálen. Jednalo se o raketu LGM-30 (Minuteman).²⁹ Balistickými raketami byly vybaveny rovněž ponorky (*Submarine-Launched Ballistic Missile – SLBM*).

Od počátku 60. let ovládá lidstvo technologii, která může během několika minut zničit celou planetu. V případě jaderného raketového útoku nemohla ani jedna strana tento útok odvrátit. Napadená strana měla pouze jeden druh obrany, a to v podobě protiútoku. Tato doktrína se stala známou jako *vzájemné zaručené zničení*.

USA a SSSR během 50. let teprve budovaly a konsolidovaly své sféry vlivu a intenzívně probíhaly závody ve zbrojení.³⁰ Jaderné pokusy si kladly za cíl demonstrovat sílu vůči druhé straně. Spojené státy pro své testy využívaly pouštní oblasti v Nevadě, silnější exploze byly prováděny na Marshallových ostrovech (Atol Bikini, Eniwetok).³¹ Sověti své jaderné testy prováděli v kazašské stepi poblíž Semipalatinsku, silnější testy se

²⁹ PITSCHMANN, V. (2005). cit. d., s. 106–108.

³⁰ BŘÍZA, V. (2010). Kontrola, regulace a úprava jaderného zbrojení. Praha: Karolinum, s. 31.

³¹ Jaderné testy probíhaly také na Johnsonově atolu, který se nachází přibližně 1400km na západ od Havajských ostrovů. Podzemní exploze probíhaly také na aljašském ostrově Amchitka.

prováděly na Sibiři či ostrovech v Severním ledovém oceánu (Nová Země). Četnost jaderných testů měla negativní dopad na okolí v podobě radioaktivního záření, kdy vysokých hodnot dosahoval zejména prvek stroncium-90. Obyvatelé postižených oblastí se také potýkali s nedostatkem informací, především v Sovětském svazu. V rozmezí let 1945–1992 provedly Spojené státy celkem 1032 jaderných testů – 217 v atmosféře a pod vodou a 815 podzemních. SSSR v letech 1945–1990 uskutečnil 715 jaderných testů – 219 v atmosféře a pod vodou a 496 podzemních.³² Obě supervelmoci mezi lety 1959–1960 vyhlásily moratorium na testování jaderných zbraní, které SSSR v r. 1961 porušil odpálením pumy na ostrově Nová Země.

Rostoucí tempo zbrojení obou supervelmocí vyvolávalo ve světě vlnu znepokojení, a proto Valné shromáždění OSN přijalo 24. listopadu 1961 rezoluci č. 1653 týkající se zákazu užití nukleárních a termonukleárních zbraní (*Declaration on the prohibition of the use of nuclear and thermo-nuclear weapons*). V rezoluci se konstatovalo, že závody ve zbrojení by mohly vyústit v katastrofu a destrukci lidské civilizace. Případné užití atomové zbraně bylo chápáno jako útok proti celému lidstvu, porušení mezinárodního práva a Charty OSN.³³ Rezoluce byla přijata Valným shromážděním OSN, a proto nebyla pro státy závazná jako v případě rezolucí schválených Radou bezpečnosti OSN, což snižovalo její váhu.

Za vyvrcholení studené války můžeme považovat tzv. *kubánskou raketovou krizi* z r. 1962, kdy se lidstvo ocitlo na prahu jaderného konfliktu. Hlubkovou analýzu kubánské krize poskytl ve své práci Graham T. Allison. Jeho studie se snažila pochopit nejen to, jak si politické vedení zahrávalo s katastrofou, aby se jí nakonec vyhnulo, ale zaměřovala se i na otázku, jak snížit riziko, že by taková událost mohla znova nastat.³⁴ G. T. Allison ve své práci navrhnul různé modely vysvětlení kubánské

³² BŘÍZA, V. (2010). cit. d., s. 77-78.

³³ U.N. Resolution 1653. U.N. General Assembly [online]. 1961 [cit. 2012-03-24]. Dostupné z WWW <<http://www.un.org/documents/ga/res/16/ares16.htm>>.

³⁴ GUZZINI, S. (2004). *Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii*. Brno: Barrister & Principal, s. 81-82.

krize, avšak nebudeme se jimi blíže zabývat, protože nejsou tématem této práce.

Operace *Anadyr* byla zahájena 24. května 1962, kdy Radion Malinovskij, ministr obrany SSSR, vydal rozkaz, na jehož základě bylo na Kubu³⁵ dopraveno 40 000 sovětských vojáků a odpalovací zařízení balistických raket – 24 kusů pro rakety SS-4 Sandal (R-12) a 16 kusů pro rakety SS-5 Skean (R-14). V obou případech se jednalo o rakety středního doletu. Sovětský svaz tak reagoval na americké rozmístění raket v Itálii a Turecku. Dne 28. srpna americké špiónážní letadlo U-2 odhalilo tyto odpalovací zařízení a došlo k vyhocení situace mezi oběma velmocemi. Mezi Washingtonem D.C. a Moskvou byla 30. srpna zřízena tzv. „horká linka,“ která měla usnadnit komunikaci mezi vedením obou zemí. Raketovou krizi se podařilo vyřešit až během listopadu 1962, kdy Sověti demontovali svá odpalovací zařízení a USA odstranily své rakety Thor z Velké Británie, Itálie a Turecka.³⁶

Můžeme tedy konstatovat, že od konce 40. let až do počátku 60. let probíhalo mezi USA a SSSR nejintenzivnější budování jaderného arzenálu, a proto byla v tomto období absence odzbrojovacího procesu.

2.2 Situace po kubánské krizi do r. 1981 – počátek odzbrojovacího procesu

Kubánská raketová krize znamenala určitý obrat ve studené válce. Obě země si dobře uvědomovaly, že použití jaderných zbraní by znamenalo patrně zánik lidské civilizace. V 60. letech se tak plně rozvinula zmiňovaná doktrína vzájemného zničení – MAD.

Prvním úspěchem na mezinárodním poli byla *Smlouva o zákazu jaderných zkoušek v atmosféře, ve vesmíru a pod vodní hladinou (Limited Test Ban Treaty – LTBT)*, která byla přijata v r. 1963, avšak slabinou této smlouvy byl spolehlivý verifikační mechanismus, tj. neochota SSSR na něj přistoupit. Od poloviny 60. let také započaly jednání o vytvoření

³⁵ SSSR obnovil své diplomatické styky s Kubou 7. května 1960.

³⁶ PITSCHMANN, V. (2005). cit. d., s. 258-259.

bezjaderných zón v Jižní Americe a karibské oblasti, které byly potvrzeny v r. 1967 smlouvou z Tlatelolco.³⁷

První úspěchy ohledně jaderné kontroly však byly doprovázeny masivním zbrojením SSSR, zejména po nástupu Leonida I. Brežněva do čela ÚV KSSS v r. 1964. Cílem sovětského vedení bylo dosažení parity vojenské síly Spojených států, a proto bylo zahájeno masivní přezbrojení sovětské armády, které vyvrcholilo na přelomu 60. a 70. let, kdy SSSR téměř dosáhl strategické rovnováhy. Administrativa prezidenta Richarda Nixona proto přijala vůči SSSR novou diplomatickou taktiku a to, že Spojené státy uznají rovnocenné postavení Sovětského svazu, nicméně toto uznání by mělo být doprovázeno zmírněním sovětské zahraniční politiky.³⁸

Tento přístup můžeme označit za počátek procesu tzv. détente,³⁹ který trval až do přelomu 70. a 80. let. Za autora tohoto přístupu bývá označován prezidentův poradce pro národní bezpečnost a pozdější ministr zahraničních věcí USA, Henry Kissinger.⁴⁰

První náznaky procesu détente se objevily mezi léty 1969–1971, kdy začaly být vedeny *Rozhovory o omezení strategických zbraní (Strategic Arms Limitation Talks – SALT)*.⁴¹ Svého vrcholu dosáhlo détente v rozmezí let 1972–1974. Sověti spatřovali v tomto procesu zejména tyto výhody: usnadnění obchodní výměny se zeměmi Západu a přístup k novým technologiím, zbrzdit proces americko-čínské sblížení, udržení parity ve výzbroji. O důvodech americké spoluúčasti v procesu détente hovořil Henry Kissinger před senátním výborem pro zahraniční věci v září 1974. Spojené státy usilovaly o usměrnění sovětské zahraniční politiky prostřednictvím tlaku a podmíněných odpovědí. Americká strana v tomto procesu rovněž spatřovala možnost snížení konfrontace mezi oběma státy. Významnou strategií v procesu détente se stala rovněž

³⁷ BŘÍZA, V. (2010). cit. d., s. 31.

³⁸ GUZZINI, S. (2004). cit. d., s. 113.

³⁹ Proces détente byl v Evropě doprovázen rovněž tzv. Ostpolitik, kterou začal uplatňovat v 70. letech německý kancléř Willy Brandt zejména vůči NDR a dalším státům východního bloku. Hlavním cílem SRN bylo zlepšení vztahů s těmito zeměmi.

⁴⁰ Henry Kissinger byl v letech 1969-1973 poradce pro národní bezpečnost. V letech 1973-1977 pak ministr zahraničí USA.

⁴¹ Rozhovory později označované jako SALT I.

tzv. *triangulární diplomacie*. USA chtěly být na základě urovnání vztahů se Sovětským svazem i Čínskou lidovou republikou zprostředkovatelem politiky mezi Moskvou a Pekingem a omezit tak možnost bližšího politického propojení obou zemí.⁴² Ve druhé polovině 70. let došlo k mírnému zpomalení dynamiky détente. Senát USA schválil dodatek, který podmínil americko-sovětský obchod s emigrací těch sovětských Židů, kteří budou chtít opustit SSSR. Sověti začali v r. 1975 podporovat kubánské ozbrojené síly bojující v Angole a USA se v zahraniční politice nadále sbližovaly s Čínskou lidovou republikou.⁴³

Sovětský svaz se v 70. letech ocitl na vrcholu vojenské a expanzionistické moci. Spojené státy americké ve stejném období naopak procházely obdobím vojenské a ekonomické krize. USA se potýkaly s ekonomickými problémy v souvislosti s pádem brettonwoodského měnového systému a ropnými krizemi (1973, 1979). V r. 1978, kdy byl prezidentem Jimmy Carter, činily výdaje na obranu 5 % hrubého národního produktu (HNP), což bylo nejméně za posledních třicet let.⁴⁴ Situaci v ozbrojených složkách nezlepšil ani prezidentský dekret (PD-18) z počátku r. 1978, který navýšil výdaje na obranu. Mezi léty 1973–1975 poklesl hrubý domácí produkt (HDP) Spojených států o 6 %.⁴⁵ V souhrnných makroekonomických ukazatelích však USA nadále ekonomicky převyšovaly SSSR. V r. 1980 dosahoval HNP ve Spojených státech 11 360 amerických dolarů na obyvatele. V Sovětském byla jeho výše na úrovni 4 550 USD.⁴⁶

Rozhovory ohledně tzv. smluv SALT I probíhaly od r. 1969. Dne 26. května 1972 byla SALT I⁴⁷ podepsána v Moskvě prezidentem R. Nixonem a generálním tajemníkem ÚV KSSS L. I. Brežněvem.

⁴² KREJČÍ, O. (2009). cit. d., s. 193, 197.

⁴³ HOLLOWAY, D. (1984). cit. d., s. 88, 90.

⁴⁴ KENNEDY, P. (1996). *Vzestup a pád velmocí: ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500 – 2000*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 492.

⁴⁵ KREJČÍ, O. (2004). cit. d., s. 197.

⁴⁶ KENNEDY, P. (1996). cit. d., s. 527.

⁴⁷ Oficiální název smlouvy je Prozatímní dohoda mezi Spojenými státy a Svazem Sovětských socialistických republik o některých opatřeních s ohledem na omezení strategických útočných zbraní (Interim Agreement Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on Certain Measures With Respect to the Limitation of Strategic Offensive Arms).

Součástí SALT I byla i *Smlouva o omezení systémů protiraketové obrany (Anti-Ballistic Missile Treaty – ABM)*. Smlouva ABM je v rámci SALT I chápána jako důležitá z toho důvodu, že reguluje závody ve zbrojení. Cílem bylo omezení vývoje a rozmisťování systému protiraketové obrany, který je charakterizován jako systém boje k odražení strategických balistických střel nebo jejich prvků v letové fázi.⁴⁸ Spojené státy si na základě smluv SALT I mohly ponechat nosiče pro 1054 mezikontinentálních raket a 656 balistických raket odpalovaných z ponorek. SSSR měl povoleno vlastnit 1608 nosičů mezikontinentálních raket a 740 raket odpalovaných z ponorek.⁴⁹ Smlouva tedy představovala pro USA velkou disproporci v balistických raketách. Ze *strategické triády*, tj. rakety typu ICBM, jaderné ponorky, strategické letectvo, měly USA převahu pouze ve strategických bombardérech. Obě země si mohly rovněž zvolit dvě oblasti, které by byly chráněny v případném konfliktu. USA a SSSR za tyto oblasti vybraly hlavní města a místa, odkud byly odpalovány mezikontinentální střely. Na základě dodatku ABM z července 1974 se počet oblastí zúžil na jednu. Spojené státy se rozhodly chránit si základu mezikontinentálních balistických střel v Grand Forks a Sovětský svaz si zvolil hlavní město.⁵⁰ V říjnu 1972 vstoupila SALT I v platnost a vypršela o pět let později.

Rozhovory o SALT II započaly již v listopadu 1972. O dva roky později byl ve Vladivostoku vytvořen předběžný rámec smlouvy a 18. června 1979 ji slavnostně ve Vídni podepsal J. Carter a L. I. Brežněv. Smlouva měla mít platnost do konce r. 1985. SALT II stanovila maximální limity arzenálu strategické triády a dalších zbraňových systémů. Každá země mohla dohromady vlastnit 2400 kusů ICBM, SLBM a bombardérů. V případě hlavic MIRV⁵¹ byl stanoven počet kusů na 1320. Bylo zakázáno budovat nové odpalovací zařízení pro rakety ICBM a omezeno rozmisťování nových strategických útočných zbraní. Do konce r. 1981 měl

⁴⁸ BŘÍZA, V. (2010). cit. d., s. 209.

⁴⁹ SCHWEIZER, P. (2007). *Reaganova válka: velký příběh o čtyřicetiletém boji Ronalda Reagana a konečném vítězství nad komunismem*. Praha: Ideál, s. 78.

⁵⁰ BŘÍZA, V. (2010). cit. d., s. 210.

⁵¹ Vícenásobný samostatně naveditelný nosič (multiple independently targetable reentry vehicle).

navíc klesnout arzenál strategické triády z 2400 na 2250 kusů.⁵² V důsledku sovětské intervence do Afghánistánu však smlouva SALT II nevstoupila nikdy v platnost, ale byla oběma státy víceméně dodržována. Prezident Carter požádal počátkem ledna 1980 Senát USA, aby byla ratifikace smlouvy odložena. Ze strany USA byla na Sovětský svaz uvalena embarga, především se jednalo o zákaz vývozu amerického obilí.

Jestliže proces détente zažíval již na konci 70. let viditelnou krizi, tak jeho definitivní ukončení můžeme datovat do období nástupu Ronalda Reagana do prezidentského úřadu. S příchodem nové prezidentské administrativy se výrazným způsobem změnilo směřování americké zahraniční politiky a změnil se zásadním způsobem také přístup k jaderným zbraním, což nejlépe dokazuje rozhodnutí vybudovat systém Strategické obranné iniciativy.

3. Nástup Ronalda Reagana do funkce prezidenta USA a zahájení vývoje Strategické obranné iniciativy

V předchozích kapitolách byla nastíněna zahraničněpolitická strategie USA v souvislosti s prezidentskou administrativou Ronalda Reagana, ze které budeme v této kapitole vycházet. Při analýze vývoje SDI navážeme rovněž na poznatky, které se týkaly budování jaderného arzenálu a následného pokusu o odzbrojení ze 70. let. Cílem této kapitoly je odpovědět na výzkumnou otázku a potvrdit či vyvrátit stanovenou hypotézu. V této kapitole se zaměříme na technologické a ekonomické faktory spojené s vývojem SDI. V obecné rovině bude poukázáno také na politické vztahy mezi oběma velmocemi.

3.1 Koncipování nové zahraničněpolitické strategie USA

V této kapitole se budeme zabývat koncipováním nové zahraniční politiky USA a vztahem mezi oběma supervelmocemi přibližně do r. 1983,

⁵² *Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Strategic Offensive Arms*. U.S. Department of State [online]. 1979 [cit. 2012-03-26]. Dostupné z WWW <<http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/salt2-1.html>>.

než začal být vyvíjen systém Strategické obranné iniciativy. Cílem je poukázat na motivy, které vedly prezidenta Reagana k zahájení vývoje tohoto systému.

Reaganovo prezidentské působení, zejména jeho první funkčního období, je mnoha teoretiky chápáno jak návrat k původní konfrontační rétorice studené války z období 50. let.. Reagan byl toho názoru, že jednání se Sověty ohledně odzbrojení nemohou být úspěšná, jestliže budou Spojené státy vystupovat jako slabší partner. Prezidentova strategie vycházela z přesvědčení, že „*míru můžeme dosáhnout pouze tehdy, budeme-li silní.*“⁵³ Reagan vstupoval do prezidentského úřadu rovněž s odporem vůči d'étente a doktríně MAD. Na tiskové konferenci u příležitosti inaugurace v lednu 1981 poznamenal: „*Détente bylo jednosměrnou ulicí, kterou Sovětský svaz užíval k dosažení svých cílů.*“⁵⁴

S příchodem Reagana do Bílého domu byla politika d'étente definitivně ukončena. V případě doktríny MAD zastával Reagan názor, že musí existovat lepší varianta než ta současná.⁵⁵ Tom Reed, který pracoval jako prezidentův zvláštní asistent pro záležitosti národní bezpečnosti, vysvětlil prezidentovi platný postup evakuace v případě, že by došlo k jadernému útoku na USA. Dle pravidel měl být prezident v případě jaderné války dopraven helikoptérou na bezpečné místo. Ronald Reagan však tento bezpečnostní postup odmítl a zaujal stanovisko, že v případě jaderného konfliktu bude nadále přítomen ve Washingtonu, D.C. Doktrína MAD měla být nahrazena, a proto bylo iniciováno zasedání sboru náčelníků štábů, které se mělo zabývat možným řešením. Velitelé jednotlivých složek armády připustili, že existuje reálná možnost obrany proti mezikontinentálním balistickým raketám. R. Reagan proto vydal pokyn, aby se armádní složky začaly zabývat přípravami na vývoj protiraketové obrany.⁵⁶ Z pověření prezidenta se začalo s přípravou vývoje Strategické obranné iniciativy, která byla veřejnosti představena v březnu

⁵³ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 500-501.

⁵⁴ KREJČÍ, O. (2009). cit. d., s. 193.

⁵⁵ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 499.

⁵⁶ SCHWEIZER, P. (2004). cit. d., s. 138.

1983. Reagan spatřoval v SDI řešení a odmítal jadernou válku. Na základě propočtů ministerstva obrany by v případném jaderném konfliktu se SSSR bylo zabito přibližně 150 milionů amerických občanů.⁵⁷

V prezidentské administrativě se vytvořily dva tábory, se kterými prezident spolupracoval – konzervativci a pragmatici. Mezi konzervativní stoupence, kteří podporovali radikální kurz vůči SSSR, patřil ministr spravedlnosti Edwin Meese, ministr obrany Caspar Weinberger, ministr vnitra James Watt, ředitel CIA William Casey, poradce pro národní bezpečnost William Clark a velvyslankyně USA při OSN Jeane Kirkpatricková. Do pragmatického tábora spolupracovníků patřil ministr zahraničí George Schultz, ministr financí James Baker, ministr práce a sociálních věcí William Brock a ministr školství Terrel Bell, kteří zastávali umírněné názory uvnitř Republikánské strany. Ředitel CIA Casey rovněž požadoval, aby se Jeane Kirkpatricková stala ministryní zahraničí, avšak to prezident odmítal.⁵⁸

Prvním ministrem zahraničí v Reaganově administrativě se stal Alexandr Haig, který v průběhu r. 1981 vypracoval konstrukci tzv. „čtyř pilířů“ zahraniční politiky, tj. obnovení americké hospodářské a vojenské síly, oživení bilaterálních vztahů s přátelskými státy, pomoc méně industrializovaným zemím a vytvoření vztahu se SSSR založeného na větší sovětské umírněnosti a reciprocitě. Všechny tyto čtyři pilíře měly pomoci zadržet sovětskou expanzi v mezinárodní politice.⁵⁹ V průběhu svého funkčního období se však ministr Haig stále více dostával do sporu s Radou národní bezpečnosti (*National Security Council*), vládními činiteli i samotným prezidentem. Ministr zahraničí chtěl mít primární slovo v otázkách zahraniční politiky, což nebylo vždy přijímáno s pochopením u jeho spolupracovníků.⁶⁰ Alexander Haig nakonec opustil vládní kabinet

⁵⁷ NOONAN, P. (2004). *Když kraloval charakter: životní příběh Ronalda Reagana*. Praha: Ideál, s. 311.

⁵⁸ D'SOUZA, D. (2004). *Ronald Reagan: Jak se obyčejný muž stal neobyčejným vůdcem*. Brno: Barrister & Principal, s. 229.

⁵⁹ SUCHÝ, P. (2004). cit. d., s. 51.

⁶⁰ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 234.

v červnu 1982. Novým ministrem zahraniční se stal již zmiňovaný George Schultz.

Dle prezidenta Reagana byla 70. léta obdobím vojenského a ekonomického úpadku Spojených států. Reagan odmítal dřívější politiku détente, kterou započala Nixonova administrativa a pokračoval v ní taktéž Jimmy Carter. Hlavním cílem nového prezidenta bylo, aby USA znovu získaly svou vojenskou a ekonomickou prestiž.

Reagan započal s komplexní přestavbou armádních složek, zejména letectvem a námořnictvem. V březnu 1983 byl navýšen rozpočet na obranu o 32 miliard USD.⁶¹ Modernizace se týkala také zbraní a technického vybavení armády. V oblasti strategické triády začal být znovu vyvíjen bombardér B-1, jehož vývoj byl v době prezidentství J. Cartera zastaven, a který měl nahradit zastaralé bombardéry typu B-52. V oblasti mezikontinentálních balistických raket se započalo s vývojem dokonalejší rakety MX Peacekeeper. Byl rozmístěn nový typ ponorek Trident s dokonalejšími hlavicemi. Armáda zahájila rovněž vývoj bombardéru Stealth, který nemohl být detekován radarem.⁶² V květnu 1982 byla schválena přísně tajná direktiva národní bezpečnosti (NSDD 32), která se týkala strategie v oblasti národní bezpečnosti. Sovětská vojenská moc měla být nadále omezena prostřednictvím rostoucí vojenské moci USA. Americká administrativa také prosazovala omezení exportu vojenských technologií a zdrojů do Sovětského svazu.⁶³ Spojené státy a jejich spojenci omezovali export do SSSR a jeho satelitů prostřednictvím tzv. výboru COCOM.⁶⁴ V případě obou supervelmocí můžeme tedy hovořit o tzv. *bezpečnostním dilematu*, kdy úsilí jednoho aktéra o dosažení vlastní bezpečnosti, realizované prostřednictvím hromadění moci, nutně vyvolává pocit nejistoty u jiných aktérů, kteří následně také odpoví hromaděním moci. Hlavním cílem je zajistit každému aktérovi větší bezpečí, přesto

⁶¹ SCHWEIZER, P. (2007). cit. d., s. 147.

⁶² REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 255-256.

⁶³ *National Security Decision Directive Number 32*. Federation of American Scientists [online]. 1982 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z WWW <<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-032.htm>>.

⁶⁴ Zkratka odvozena z anglického názvu Coordinating Committee for Multilateral Export Controls (Koordinační výbor pro kontrolu vývozu zboží strategického významu).

však panuje všeobecná nejistota.⁶⁵ Výraz bezpečnostní dilema byl poprvé použit teoretikem Johnem H. Herzem v r. 1951 v jeho knize *Political Realism and Political Idealism*.⁶⁶

Větší důraz začal být kladen na zpravodajské služby. CIA byla pověřována novými úkoly, rovněž schůzky prezidenta a vedoucích činitelů tajných služeb byly častější. Tajní agenti ve větší míře pracovali přímo v terénu. Bylo vytvořeno koordinační centrum pro práci zpravodajských služeb a omezena jejich veřejná kontrola.⁶⁷

Spojené státy v 80. letech posilovaly ve vojenské oblasti, avšak prezident Reagan vyvíjel rovněž ideologický nátlak na Sovětský svaz a jeho spojence. V květnu 1981 hovořil Reagan před studenty Univerzity Notre Dame, kde zpochybnil budoucnost SSSR a komunismu. V červnu 1982 vystoupil před britským parlamentem, kde hovořil o vítězství svobody a demokracie, která pošle marxismus-leninismus na smetiště dějin. Ve svém projevu poukázal také na postupný ekonomický úpadek SSSR.⁶⁸ Dne 8. března 1983 prezident Reagan přednesl jeden ze svých nejznámějších projevů ve floridském Orlandu, na výročním shromáždění Národního sdružení evangelíků, kde nazval SSSR „říši zla.“⁶⁹ Americká vláda zřídila dva programy – *program Pravda* a *program Demokracie*. Tyto programy posilovaly rozhlasové vysílání do komunistických zemí, byly zřizovány vzdělávací kurzy pro cizince a byl propagován americký životní styl.⁷⁰ Tato důrazná protikomunistická rétorika a ideologie ve spojení s podporou protisovětských bojovníků začala být od r. 1985 označována jako *Reaganova doktrína*.

Modernizace armády a zbraňových systémů si v průběhu let vyžádala navýšení rozpočtu pro ministerstvo obrany. V průměru bylo

⁶⁵ GUZZINI, S. (2004). cit. d., s. 50.

⁶⁶ ROE, P. (1999). The Interstate Security Dilema: Ethnic Conflicts as a Tragedy? *Journal of Peace Research*. Vol. 36, č. 2, s. 183.

⁶⁷ KREJČÍ, O. (2009). cit. d., s. 270.

⁶⁸ *Address to Members of the British Parliament*. Ronald Reagan Presidential Foundation and Library [online]. 1982 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z WWW <<http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1982/60882a.htm>>.

⁶⁹ *Remarks at the Annual Convention of the National Association of the Evangelics in Orgando, Florida*. Reagan Presidential Foundation and Library [online]. 1983 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z WWW <<http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1983/30883b.htm>>.

⁷⁰ KREJČÍ, O. (2009). cit. d., s. 260.

každoročně na obranu vynakládáno o 100 miliard USD více než v období J. Cartera. V r. 1980 bylo na obranu vynaloženo 187 miliard USD a v r. 1989 dosáhla částka 286 miliard USD. V průběhu funkčního období R. Reagana bylo na obranu vynaloženo 2 biliony USD.⁷¹ S rostoucími výdaji na obranu však docházelo k větším schodkům veřejných financí a nárůstu státního dluhu. V r. 1980 činil deficit 59,6 miliard USD a státní dluh 914,3 miliard USD. V následujících letech docházelo k jejich nárůstu. V r. 1983 byl deficit 195,4 miliard a státní dluh 1,387 bilionu. V r. 1985 stoupl deficit na 202,8 miliard a státní dluh na 1,823 bilionu.⁷² Prezident Reagan a ministr obrany Weinberger však považovali otázku národní bezpečnosti za klíčovou prioritu a odmítli výdaje na obranu snížit, což vyvolávalo určité neshody mezi rozpočtovým výborem a ministerstvem obrany. Na vysokých deficitech má nicméně také podíl většinová demokratická část v Kongresu, která podmiňovala navýšení rozpočtu na obranu navýšením v oblasti sociálních programů.

K nejvážnějšímu vyhrocení vztahů mezi USA a SSSR došlo v prosinci 1983, kdy probíhalo cvičení vojsk NATO s označením *Able Archer 83*. Sovětský svaz vnímal toto cvičení jako přípravu na zahájení jaderného útoku ze strany USA. Od kubánské raketové krize z r. 1962 se jednalo o nejvážnější eskalaci vztahů mezi oběma supervelmocemi. Někteří generálové na ministerstvu obrany připouštěli, že by Spojené státy mohly v případném jaderném konfliktu zvítězit nad SSSR. Reagan se později k těmto úvahám vyjádřil následovně: „*Myslím, že to byli blázni.*“⁷³ Se stejnou myšlenkou však počítali také někteří sovětsí vojenští představitelé. Prezident si byl dobře vědom, že v případné jaderné válce nemůže zvítězit žádná ze stran konfliktu.

Přestože vztahy mezi oběma velmocemi byly počátkem 80. let vypjaté, pokusil se prezident Reagan o prohloubení diplomatických vztahů. V dubnu 1981 zaslal prezident dopis sovětskému generálnímu tajemníkovi Brežněvovi, ve kterém jej vyzval k zahájení dialogu. Brežněvova odpověď

⁷¹ D'SOUZA, D. (2004). cit. d., s. 96.

⁷² KENNEDY, P. (1996). cit. d., s. 636.

⁷³ KREJČÍ, O. (2009). cit. d., s. 268.

však byla jednoznačně odmítavá. Generální tajemník obvinil USA z rozpoutání studené války, ve které Američané stále pokračují, a nemají tedy právo kritizovat zahraniční politiku Sovětského svazu.⁷⁴

Dne 18. listopadu 1981 prezident Reagan vystoupil v televizním vysílání se svým projevem, ve kterém vyjádřil ochotu snížit nebezpečí vypuknutí jaderného konfliktu. Prezident apeloval na SSSR, aby se k této iniciativě přidal. V průběhu projevu Reagan vyzval k likvidaci všech raket středního doletu v Evropě. Tato koncepce začala být později nazývána jako tzv. *nulová varianta*. Ronald Reagan také navrhnul, aby byly započaty nové rozhovory ohledně snížení zbraní dlouhého doletu, jejich počet by byl na obou stranách paritní. Nové kolo jednání mělo být označeno jak START (*Strategic Arms Reduction Treaty*), tj. smlouva o snížení počtu strategických zbraní. Předchozí smlouvy SALT I a SALT II se týkal pouze omezení jaderných zbraní.⁷⁵

Podnět přišel také ze sovětské strany v prosinci 1982, novým generálním tajemníkem již byl Jurij Andropov, když sovětský velvyslanec v USA Anatolij Dobrynin navrhnul americko-sovětská jednání na více úrovních. Na začátku r. 1983 proto ministr zahraničí Schultz vypracoval pro prezidenta memorandum o vztazích USA a SSSR. Na memorandum navázala i tzv. *čtyřbodová agenda* z počátku r. 1983, která stanovila základní tématické okruhy politiky pro budoucí vyjednávání se Sověty. Ministr Schultz v dané agendě za tyto oblasti stanovil lidská práva, kontrolu zbrojení, regionální záležitosti a bilaterální vztahy, které se týkaly také společného obchodu.⁷⁶ Iniciativa pragmatického ministra zahraničí se však setkala s nepochopením v Radě národní bezpečnosti, nicméně prezident Reagan agendu zcela neodmítnul a využil ji při svém setkání se sovětským velvyslancem v únoru téhož roku.

K relativně vážnému rozkolu v americko-sovětských vztazích došlo posledního srpnového dne r. 1983, kdy byl Sověty sestřelen dopravní letoun Korejských aerolinií na trase z New Yorku do Soulu s 269 pasažéry

⁷⁴ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 234, 237.

⁷⁵ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 255.

⁷⁶ SUCHÝ, P. (2004). cit. d., s. 62.

. Sovětský svaz tento akt zpočátku popíral, avšak po předložení důkazů generální tajemník Andropov tvrdil, že se jednalo o letadlo, které provádělo špionáž ve prospěch USA, a proto měla sovětská strana právo na jeho sestřelení. Z důkazů nicméně vyplynulo, že sovětské stíhačky pozorovaly letoun již dvě a půl hodiny před sestřelením. Na palubě letadla zahynuli všichni cestující, včetně šedesáti amerických občanů a člena Sněmovny reprezentantů Lawrence McDonalda. Dle Ronalda Reagana se jednalo o zločin proti lidskosti, který zmrazil veškeré snahy o zlepšení vzájemných vztahů. Prezident svolal Radu národní bezpečnosti, která rozhodla o omezení letů sovětské společnosti Aeroflot do USA a pozastavení plnění několika dohod se Sovětským svazem.⁷⁷

Ve druhé polovině 70. let začal Sovětský svaz ve svých satelitních zemích s rozmisťováním raket středního doletu SS-20, což narušilo tehdejší rovnováhu sil na evropském kontinentě, a proto země NATO přistoupily v prosinci 1979 k instalaci raket Pershing II. a raket s plochou dráhou letu v západní Evropě. NATO přijalo koncepci tzv. *dvojiho rozhodnutí*, které deklarovalo vůli rozmístit rakety v západní Evropě a zároveň jednat se sovětskými představiteli o odzbrojení.

Veřejnost v západní Evropě se však k tomuto plánu NATO stavěla skepticky, protože převažovalo mínění, že v případném jaderném konfliktu se obyvatelstvo a území Evropy stane terčem Sovětského svazu.⁷⁸ Po ratifikaci jednotlivými národními parlamenty začaly být rakety na konci r. 1983 rozmisťovány v Německu, Itálii, Velké Británii, Belgii a Nizozemsku. Sovětský svaz odpověděl rozmístěním dalších raket SS-20 na území NDR, Československa a Polska.

S příchodem R. Reagana do prezidentské funkce se zahraniční politika zásadním způsobem změnila. Strategií nové administrativy bylo vyjednávat se Sovětským svazem z pozice síly. Svému spolupracovníkovi Dicku Allenovi jednou sdělil: „*My vyhraje a oni prohrají.*“⁷⁹ Reagan

⁷⁷ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 534-536.

⁷⁸ VESELÝ, Z. (2007). *Dějiny mezinárodních vztahů*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 443.

⁷⁹ O'SULLIVAN, J. (2007). *Prezident, papež a premiérka: trojice, která změnila svět*. Praha: Ideál, s. 220.

zastával vůči SSSR tvrdý postoj, avšak odmítal možnost jaderného konfliktu a také jej znepokojovala strategie MAD, kterou považoval za nemorální, a proto se rozhodnul pro vývoj Strategické obranné iniciativy.

3.2 Vývoj Strategické obranné iniciativy

Ronald Reagan chápal MAD jako jediný nástroj, kterým může Sovětský svaz činit nátlak na Spojené státy a jejich spojence. V období studené války se postupně vyvinuly tři teoretické směry, které se navzájem odlišovaly v přístupu k jaderným zbraním.

Směr jaderného odstrašení, tzv. *Finite Deterrence*, vychází z předpokladu, že USA i SSSR se obávaly jaderného konfliktu se stejnou intenzitou. Obě supervelmoci vlastnily jaderné zbraně v mnohem větší míře, než bylo potřeba. K odstrašení protivníka stačilo přibližně sto jaderných hlavic, nicméně vlády USA nikdy s tímto návrhem nesouhlasily. Tento postoj k jaderným zbraním si získal podporu zejména u států s omezeným jaderným arzenálem, např. Francie či Velká Británie. Druhý proud, tzv. *Arms Control*, počítal s mechanismem vzájemného odstrašení. Jednalo se tedy o princip strategie MAD, která se začala ve vzájemných vztazích mezi supervelmocemi uplatňovat od poloviny 60. let. Svého vrcholu dosáhla v 70. letech při koncipování smluv SALT I, SALT II a smlouvy ABM. Tento myšlenkový proud prosazoval rovnovážné postavení mezi stranami a zároveň vyzýval k udržování rozhovorů ohledně jaderného odzbrojení. Zastánci tohoto směru navíc prosazovali zastavení vývoje nových zbraní a zbraňových systémů. Poslední proud, tzv. *War Fighting*, prosazoval tvrdý postoj vůči Sovětskému svazu. Dle teoretiků tohoto směru mohlo být dosaženo pokroku ve vztazích se SSSR jen tedy, pokud Spojené státy budou disponovat velkou vojenskou převahou ve všech klíčových oblastech a zaujmou vůči Sovětům tvrdý a agresivní přístup.⁸⁰

⁸⁰ ANDĚL, P. (2004). *Reaganova SDI mezi USA a Sovětským svazem*. Praha: Fakulta sociálních věd UK, s. 4-5.

Poslední zmiňovaný přístup byl Reaganovou prezidentskou administrativou uplatňován vůči Sovětskému svazu v průběhu 80. let.

Vývoj programu Strategické obranné iniciativy můžeme zasadit do širšího konceptu protibalistické obrany, jejíž počátky se datují do období po druhé světové válce. První podnět byl učiněn na Michiganské univerzitě v r. 1946, kdy byl spuštěn projekt MX-C94 Wizard, který měl připravit podklady pro výzkum a vývoj antiraket. V rámci protivzdušné obrany *Nike* vyvinula armáda raketu Nike-Ajax. Systém obrany Nike byl spuštěn v prosinci 1953 nedaleko Washingtonu. Později byla používána raketa Nike Herkules s doletem 160 km.⁸¹ Z podnětu ministra obrany Neila McElraye převzalo armádní letectvo odpovědnost za vývoj protiraketového systému a firma Douglas začala s vývojem programu *Nike-Zeus*. Dne 19. července 1962 pak antiraketa DM-15C Zeus s termonukleární hlavicí zneškodnila balistickou raketu typu Atlas. Test byl proveden v Kawajleinu na jednom z Marshallových ostrovů. Antiraketa však byla schopná zasáhnout letící balistickou raketu pouze při sestupné fázi v horních vrstvách atmosféry na základě jaderné exploze, což způsobovalo radioaktivní zamoření daného území.⁸² Tento systém byl později shledán jako neefektivní a bylo od něj upuštěno.

V r. 1963 se začalo s vývojem programu *Nike-X* a antiraketami Spartan a Sprint. V září 1967 ministr obrany Robert McNamara ohlásil program Sentiel, který měl částečně chránit území USA před případným útokem ze SSSR a Čínské lidové republiky. Na základě rozhodnutí prezidenta Nixona z března 1969 začal být budován systém *Safeguard*, který v únoru 1976 vláda USA definitivně zastavila.⁸³

Strategická obranná iniciativa se od předcházejících snah ohledně protiraketové obrany výrazně lišila. SDI byla daleko propracovanější a měla zneškodnit většinu balistických raket, které by byly vypáleny na Spojené státy či jejich spojence. Na vývoj SDI byly vynaloženy značné finanční prostředky oproti dřívějším programům. Prezident Reagan

⁸¹ PITSCHMANN, V. (2005). cit. d., s. 314.

⁸² PITSCHMANN, V. (2005). cit. d., s. 315.

⁸³ PITSCHMANN, V. (2005). cit. d., s. 320.

spatřoval v tomto programu možnost, jak se vzdát strategie MAD, čímž by došlo k zásadnímu narušení tehdejší mocenské rovnováhy sil mezi oběma velmocemi.

Dne 23. března 1983 předstoupil prezident Ronald Reagan v televizním vysílání před americkou veřejnost, aby oznámil zahájení vývoje SDI. V úvodu svého projevu se prezident zabýval masivním zbrojením Sovětského svazu v předešlých dvaceti letech. Prezident poukázal na to, že Sověti během této doby vyvinuli nové typy ponorek s jadernými hlavicemi, připomenul také rozmístování sovětských raket SS-20 v Evropě. Reagan konstatoval, že v posledních dvou dekadách USA nemodernizovaly své zbraňové systémy strategické triády, což vedlo k oslabení vojenské pozice Spojených států. V projevu se věnoval rovněž sovětskému expansionismu ve střední Americe. Prezident položil otázku, zda by nebylo lepší uchránit lidské životy od případného jaderného konfliktu, což strategie MAD neumožňovala. V závěru svého projevu pronesl: „*Vyzývám vědeckou komunitu v naší zemi, ty, kteří nám dali jaderné zbraně, aby využili svého talentu ve prospěch lidstva a světového míru a učinili jaderné zbraně bezmocnými a zastaralými.*“⁸⁴ Reagan si uvědomoval, že se jedná o obrovskou technologickou výzvu, která se bude potýkat s řadou selhání a neúspěchů. Vývoj programu SDI odhadoval na několik let či desetiletí. Ve svých pamětech později přiznává, že nikdy nepovažoval SDI za štít, kterým by nepronikla jediná střela. Dle jeho slov neexistovala stoprocentní záruka funkčnosti.⁸⁵ Projev o SDI byl před prezidentovým vystoupením v televizi udržován v tajnosti a věděli o něm pouze budoucí poradci pro národní bezpečnost Robert McFarlane⁸⁶ a John Poindexter, kteří pracovali na jeho přípravě. Ministr obrany C. Weinberger, ministr zahraničí G. Schultz a někteří členové Sboru náčelníků štábů se o něm až dva dny před jeho odvysíláním.⁸⁷ Prezident

⁸⁴ *Address to the Nation on Defense and National Security*. Ronald Reagan Presidential Foundation and Library [online]. 1983 [cit. 2012-04-03]. Dostupné z WWW <<http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1983/32383d.htm>>.

⁸⁵ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 558.

⁸⁶ Robert McFarlane byl poradcem prezidenta pro národní bezpečnost od října 1983 do prosince 1985. John Poindexter pak zastával tuto funkci od prosince 1985 do listopadu 1986.

⁸⁷ SCHWEIZER, P. (2007). cit. d., s. 158.

tužil, že řada jeho spolupracovníků nebude s programem SDI souhlasit. Ministr zahraničí Schultz se po přečtení prezidentova projevu vyslovil následovně: „*Nemáme technologii na to, abychom mohli říkat takové věci.*“ Náměstek ministra obrany Lawrence Eagleburger reagoval na projev rovněž s rozpaky, když pronesl: „*Tím se mění celá strategická doktrína Spojených států.*“⁸⁸

Reakce na prezidentův projev byla nejednoznačná. Odpůrci SDI tvrdili, že se Ronald Reagan inspiroval populárním vědecko-fantastickým televizním seriálem *Star Wars* neboli „hvězdné války.“ Tento výraz poprvé použil vědec Carol Rosin, asistent a mluvčí Wernhera von Brauna, který se podílel na vývoji amerických raket.⁸⁹ Stejného označení pro projekt SDI užíval rovněž demokratický senátor Ted Kennedy. Pojem „hvězdné války“ začala posléze užívat média a také světová veřejnost.

Ronald Reagan se však myšlenkou protiraketové obrany zabýval již před nástupem do prezidentského úřadu. V listopadu 1967, když zastával funkci guvernéra státu Kalifornie, přijal pozvání do laboratoře Lawrence Livermore od vědce Edwarda Tellera, tzv. otce vodíkové bomby. Reagan si prohlédl výzkumný komplex laboratoře a diskutoval o systému Safeguard a položil zúčastněným vědcům několik otázek. Byla to první návštěva kalifornského guvernéra v tomto výzkumném zařízení od dob jeho vzniku. Na setkání Sdružení republikánských guvernérů v r. 1969 se Reagan zasazoval o rozmístění systému Safeguard.⁹⁰

Během prezidentské kampaně v r. 1979 navštívil Reagan Velitelství severoamerické vzdušné obrany (*North American Aerospace Defense Command – NORAD*) v Čejenských horách nedaleko Colorado Springs, což ovlivnilo jeho pozdější pohled na doktrínu MAD a dalo mu podnět k zahájení vývoje SDI. Reagan si prohlédl technické vybavení velitelství, s jehož fungováním jej seznámili přítomní vojenští činitelé. V průběhu prohlídky se zeptal generála Jamese Hilla, který jej doprovázel,

⁸⁸ D'SOUZA, D. (2004). cit. d., s. 169.

⁸⁹ FROST, M. *Star Wars – Strategic Defense Initiative* [online]. 2006 [cit. 2012-04-04]. Dostupné z WWW <<http://www.martinfrost.ws/htmlfiles/aug2006/starwars1.html>>.

⁹⁰ SCHWEIZER, P. (2007). cit. d., s. 88.

jaký by byl postup v případě, kdyby SSSR zaútočil raketou na Spojené státy. Generál odpověděl zcela upřímně: „*Nic. Zastavit ji nemůžeme.*“⁹¹ Generál Hill vysvětlil Reaganovi, že v případě útoku by Spojené státy musely reagovat v průběhu patnácti minut, než by sovětské rakety dopadly na území USA. V tomto případě by měli Američané jedinou možnost – zaútočit svým jaderným arzenálem na Sovětský svaz. Reagana tato slova znepokojila a na zpáteční cestě řekl svým kolegům: „*Utratili jsme tolik peněz za všechno to vybavení, a přitom se neumíme ubránit jaderné střele.*“⁹² Dnes můžeme konstatovat, že vývoj protiraketové obrany patří mezi největší a nejsložitější vědecké projekty v lidských dějinách.⁹³

Výzkumný projekt SDI byl započat na základě doporučení Fletcherovy studie v lednu 1984. V dubnu téhož roku byla založena agentura ministerstva obrany – *Organizace pro strategickou obrannou iniciativu (Strategic Defense Initiative Organization - SDIO)* – která řídila a zastřešovala vývoj Strategické obranné iniciativy.⁹⁴ V čele této vládní agentury stanul generálporučík James Abrahamson, kterého v r. 1989 vystřídal generálporučík George Monahan. V r. 1990 byl řízením agentury pověřen Henry Cooper, který byl zároveň jejím posledním ředitelem. SDIO byla za svou činnost odpovědna ministerstvu obrany.

Technologie SDI měla využívat vesmírné a pozemní jaderné lasery, subatomární jaderné paprsky, počítačově naváděné střely, které by byly odpáleny elektromagnetickou zbraní. Všechny tyto komponenty měly být řízeny výkonným počítačovým systémem. V pokročilejší fázi projektu se přistoupilo na využití pozemních kinetických střel.⁹⁵

SDI měla být schopna zneškodnit balistické rakety v každé fázi letu, tedy vzestupné (boost), post-vzestupné (post-boost), střední (mid-course) a konečné (final).⁹⁶ Výzkum SDI se měl zaměřit na klíčové

⁹¹ D'SOUZA, D. (2004). cit. d., s. 168.

⁹² NOONAN, P (2004). cit. d., s. 311.

⁹³ PITSCHMANN, V. (2005). cit. d., s. 314.

⁹⁴ ANDĚL, P. (2004). cit. d., s. 17.

⁹⁵ *The Strategic Defense Initiative (SDI): Star Wars*. The Cold War Museum [online]. 2008 [cit.2012-04-04]. Dostupné z WWW <<http://www.coldwar.org/articles/80s/SDI-StarWars.asp>>.

⁹⁶ HOLM, H. (1986). *Star Wars. Journal of Peace Research*. Vol. 23, č. 1, s. 1.

technologie nutné pro efektivní strategickou obranu. K těmto klíčovým technologiím patřilo:⁹⁷

- vyhledávání a sledování útočících raket (senzory)
- zničení útočících raket a jaderných hlavic (destruktivní prostředky)
- velení a kontrola
- zajištění životaschopnosti a odolnosti

Již na podzim 1979 požádal Reagan generálporučíka Daniela Grahama, aby začal pracovat na konceptu strategické obrany, která by využívala pozemní a vesmírné zbraně. Koncept nesl označení *High Frontier*. Generál Graham a jeho spolupracovníci usilovali po Reaganově zvolení o využití tzv. chemického laseru. Edward Teller a jeho spolupracovníci prosazovali naopak využití explozivního jaderného laseru. Na vývoji tohoto druhu laseru se podílela národní laboratoř v Lawrence Livermore pod dohledem vědce Petera Hagelsteina a pracovní skupiny s označením *O Group*. Tento pracovní tým pak vedl fyzik Lowell Wood, blízký spolupracovník Edwarda Tellera.⁹⁸ Reagan byl následně v r. 1983 informován Tellerem ohledně Hagelsteinova objevu v této oblasti.

Vyhledávání a sledování raket počítalo s využitím infračervených senzorů, které by byly schopny detekovat rakety v první fázi letu na základě velké koncentrace emisních plynů, které při startu balistické rakety vznikají. Velká koncentrace plynů však způsobovala problémy s přesnou identifikací balistické rakety. Problém se týkal již samostatně letících jaderných hlavic, které měly nižší teplotu, a proto jejich identifikace byla ztížena. V pozdější fázi vývoje SDI byl kladen důraz na dokonalejší laserové a radarové technologie.⁹⁹

Lasery spadaly do kategorie zbraní využívající proudy řízené energie. Princip těchto laserů spočíval v tom, že měly být umístěny na oběžné dráze a v případě ohrožení měl být vyslán paprsek energie, který by

⁹⁷ SUCHÝ, P. (2004). cit. d., s. 98.

⁹⁸ FROST, M. *Star Wars – Strategic Defense Initiative* [online]. 2006 [cit. 2012-04-04]. Dostupné z WWW <<http://www.martinfrost.ws/htmlfiles/aug2006/starwars1.html>>.

⁹⁹ SUCHÝ, P. (2004). cit. d., s. 98.

byl pomocí zrcadel naveden na letící balistickou raketu. **Chemický světelný laser** měl využívat reakce dvou chemikálií. Tyto chemické laserové bitevní stanice (přibližně sto kusů) měly být umístěny na oběžné dráze. Paprsek chemických zbraní by potřeboval ke zničení mezikontinentální balistické rakety přibližně deset sekund. Problém však způsobovala hmotnost, která znemožňovala vynesení těchto zařízení do vesmírného prostoru, a proto by musela být umístěna na horském vrcholku, odkud by zářící paprsky byly nasměrovány na zrcadla umístěná v kosmu, která by je následně navedla na útočící balistické rakety. Výzkum se zabýval i využitím svazků urychlených částic, avšak nebylo možné je vynést do vesmírného prostoru. Tyto paprsky by bylo rovněž obtížné zaměřit na cíl v důsledku magnetického pole Země. **Rentgenové paprsky** měly sloužit k likvidaci raket v jejich prvotní fázi letu. Paprsky měly být vytvořeny atomovou explozí na oběžné dráze, což by vedlo ke vzniku několika desítek paprsků, které by zničily vše v okruhu třiceti metrů od přímky, kterou projdou.¹⁰⁰

Rentgenové paprsky nicméně odporovaly myšlence, na které byl systém SDI založen, tj. celosvětově eliminovat jaderné zbraně, a proto bylo později od toho výzkumu upuštěno. Užití rentgenových paprsků by bylo rovněž v rozporu s platnou smlouvou ABM a se smlouvou o zákazu jaderných zkoušek v kosmickém prostoru. Vývoj těchto paprsků byl podporován zejména Edwardem Tellerem v národní laboratoři Lawrence Livermore. Pozornost si tedy později získaly chemické lasery, které prosazoval zmiňovaný generálporučík Daniel Graham.

Vývoj se soustředil také na kinetické zbraňové systémy, které by zneškodnily balistickou raketu pomocí letícího projektilu. Tyto projektily měly být odpalovány ze země, popř. pomocí elektromagnetických odpalovacích zařízení, jejichž vývoj však stále probíhal.¹⁰¹ Dráha letu balistické rakety měla být detekována pomocí tepelných senzorů. Projektil kinetických zbraní měl mít velikost 18–27cm, měl se pohybovat rychlostí 9,6–40km za sekundu s dostřelem 1600km. Kinetické zbraně měly být

¹⁰⁰ ANDĚL, P. (2004). cit. d., s. 12.

¹⁰¹ SUCHÝ, P. (2004). cit. d., s. 99.

využity ve střední a sestupné fázi letu balistické rakety. Projektily měly být urychleny elektromagnetickým polem v zařízení *rail-gun*.¹⁰²

První test rentgenových paprsků se odehrál v r. 1980 v Nevadě. Dne 10. června 1984 se však podařilo sestřelit balistickou raketu, která byla vypuštěna ze základny Vandenberg, pomocí nejaderné rakety, které byla odpálena z Kwajaleinu na Marshallových ostrovech. Tato technologie využila pro zaměření útočící rakety infračervených senzorů s využitím nejvýkonnějších počítačů.¹⁰³ V březnu 1984 publikoval fyzik Hans Bethe pro Svaz znepokojených vědců zprávu, ve které zavrhnul možnost využití rentgenových paprsků pro systém SDI. Edward Teller však před Kongresem označil jeho zprávu za politicky motivovanou, která se nedrží vědeckých a technologických poznatků.¹⁰⁴

V prosinci 1983 byla prezidentem přijata direktiva národní bezpečnosti (NSDD 116), která stanovila další postup v otázce SDI na politické úrovni.¹⁰⁵

- ministerstvo obrany, ministerstvo zahraničí a ředitel CIA měli prezentovat zprávu ohledně sovětských snah v otázce protiraketové obrany
- ministerstvo obrany mělo zahájit rozpravu s klíčovými členy Kongresu, prezident měl v případě potřeby jednat s jednotlivými členy Sněmovny reprezentantů a Senátu
- ministerstvo zahraničí bude SDI konzultovat se spojeneckými vládami, rozhovory se spojenci měly započít ihned po konzultacích v Kongresu
- zástupce prezidentova asistenta pro záležitosti národní bezpečnosti měl dohlížet na koordinační skupinu, která by kontrolovala tento proces

¹⁰² ANDĚL, P. (2004). cit. d., s. 13.

¹⁰³ PISTSCHMANN, V. (2005). cit. d., s. 315.

¹⁰⁴ FROST, M. *Star Wars – Strategic Defense Initiative* [online]. 2006 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z WWW <<http://www.martinfrost.ws/htmlfiles/aug2006/starwars1.html>>.

¹⁰⁵ *National Security Decision Directive Number 116*. Federation of American Scientists [online]. 1983 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z WWW <<http://www.fas.org/spp/starwars/offdocs/nsdd116.htm>>.

Na konci r. 1986, po dvou a půl letech výzkumu a vývoje, prezident a ministr obrany rozhodli o začlenění SDI do obranného procesu. Instalace systému SDI měla probíhat ve dvou fázích. V první z nich měly být instalovány kinetické zbraně využívající elektromagnetického principu, pozemní antirakety a naváděcí zařízení ve vesmíru. Ve druhé fázi měly být uvedeny do provozu propracovanější zbraňové systémy, tj. pozemní a vesmírné lasery, rentgenové či chemické paprsky, které měly být řízeny kontrolním systémem nejmodernějšího superpočítače. Tyto komponenty měly být ještě podporovány satelity a pozemními radary, které by detekovaly letící sovětské rakety a jaderné hlavice. V r. 1988 vědci navrhli využití vesmírného systému „*Brilliant Pebbles*,” který nepotřeboval počítačovou kontrolu k eliminaci nepřátelských raket. Část technologií SDI převzal počátkem 90. let např. systémem Patriot ve válce v Perském zálivu.¹⁰⁶

Výzkum a vývoj SDI probíhal v řadě laboratoří po celých Spojených státech. Nejvíce prostředků na vývoj SDI bylo alokováno do státu Kalifornie, a to 44 % z rozpočtu. V tomto státě se jednalo zejména o národní laboratoř v Lawrence Livermore, kde působil Edward Teller. Ve státě Nové Mexiko se jednalo o národní laboratoře Sandia a Los Alamos. Ve státě Massachusetts to byla Lincolnova laboratoř. Ve státě Washington se na vývoji podílela letecká společnost Boeing. V Alabamě probíhal výzkum na Vojenském velitelství strategické obrany. Do těchto pěti států bylo alokováno 83 % všech finančních prostředků. Pro většinu laboratoří a vědců představoval výzkum SDI zdroj případných subvencí, a proto již na podzim r. 1985 registrovala SDIO přibližně 2600 žádostí od jednotlivců a univerzitních pracovišť.¹⁰⁷ SDI se skládala z programů zkoumající:¹⁰⁸

- průzkum, shromažďování dat, sledování a sestřelení raket (angl. zkratka SATKA)

¹⁰⁶ *Ballistic Missile Defense and the Strategic Defense Initiative*. Johnston's Archive [online]. 2002 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z WWW <<http://www.johnstonsarchive.net/nuclear/bmd.html>>.

¹⁰⁷ *The Case of the U.S. Strategic Defense Initiative*. United Nations University [online]. 1988 [cit. 2012-04-08]. Dostupné z WWW <[http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu38ne/uu38ne0c.htm#4.9.the case of the us strategic defence initiative](http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu38ne/uu38ne0c.htm#4.9.the%20case%20of%20the%20us%20strategic%20defence%20initiative)>.

¹⁰⁸ ANDĚL, P. (2004). cit. d., s. 18.

- zbraně využívající řízené energie (DEW)
- zbraně využívající kinetické energie (KEW)
- systémovou analýzu a vývoj počítačových zařízení pro řízení bojové akce
- schopnost přežití systému v bojových podmínkách, mortalitu a klíčové technologie (SLKT)

Vývoj nových technologií v rámci SDI však kladl vysoké požadavky na financování celého projektu. Generál James Abrahamson, ředitel SDIO, vypověděl dne 15. května 1984 před Rozpočtovým výborem Senátu USA, že celkové náklady spojené s vybudováním Strategické obranné iniciativy se budou pohybovat v rozmezí 400–800 miliard USD.¹⁰⁹ V jednotlivých fiskálních letech byly rozpočty na vývoj SDI následující:¹¹⁰

- 1984 → 991 milionů USD
- 1985 → 1,78 miliard USD
- 1986 → 3,79 miliard USD
- 1987 → 4,99 miliard USD
- 1988 → 6,26 miliard USD
- 1989 → 7,40 miliard USD

SDI měla být plně instalována až v průběhu 90. let. V rozmezí let 1983–1993 bylo Kongresem USA na vývoj SDI vynaloženo celkem 44 miliard USD, nicméně tato suma neobsahuje výdaje vynaložené ministerstvem energetiky, které se na financování SDI rovněž podílelo.¹¹¹ Vysoká finanční náročnost celého programu byla často kritizována odpůrci této protiraketové obrany, která nebyla de facto nikdy uvedena do provozu. Náklady na vynesení přibližně půl kila materiálů na oběžnou dráhu se pohybovaly v rozmezí 1500–3000 USD. V první fázi instalace mělo být na

¹⁰⁹ *The Case of the U.S. Strategic Defense Initiative*. United Nations University [online]. 1988 [cit.2012-04-09]. Dostupné z WWW <http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu38ne/uu38ne0c.htm#4.9_the_case_of_the_us_strategic_defence_initiative>.

¹¹⁰ *Analysis of the Costs of the Administration's Strategic Defense Initiative 1985-1989*. Congressional Budget Office [online]. 1984 [cit. 2012-04-11]. Dostupné z WWW <<http://www.cbo.gov/sites/default/files/cbofiles/ftpdocs/49xx/doc4961/doc05.pdf>>.

¹¹¹ FROST, M. *Star Wars – Strategic Defense Initiative* [online]. 2006 [cit. 2012-04-11]. Dostupné z WWW <<http://www.martinfrost.ws/htmlfiles/aug2006/starwars1.html>>.

oběžnou vyneseno až 90 000 tun materiálů. Dle analytiků mělo v souvislosti s vývojem SDI vzniknout až nových 28 000 pracovních míst.¹¹²

Příznivci SDI poukazovali na to, že vývoj laserů, paprsků, senzorů, počítačových systémů, počítačů, kosmicky odolných materiálů a naváděcích systémů zajistí ještě vyšší technologickou vyspělost a konkurenceschopnost Spojených států ve vztahu k Sovětskému svazu.¹¹³

V březnu 1985 ministr obrany Caspar Weinberger požádal země NATO, Izrael, Japonsko, Jižní Koreu a Austrálii, aby se na vývoji SDI podílely. V následujícím roce byla podepsána memoranda (*Memorandums of Understanding on Participation in SDI Research*), ve kterých se Velká Británie, Spolková republika Německo, Izrael, Japonsko a Itálie připojily k výzkumu Strategické obranné iniciativy. Vlády Austrálie, Kanady, Nizozemska a Dánska se však odmítly na projektu podílet. Z rozpočtu na vývoj SDI získaly evropské země do r. 1990 finanční prostředky ve výši 300 milionů USD, tj. méně než 1 %.¹¹⁴ Ve finančním r. 1986/87 byly ve Spojených státech schváleny zákony, které zakazovaly udělovat dotace zahraničním firmám za účelem výzkumu v rámci SDI, pokud by americké společnosti byly schopny tento výzkum uskutečnit.¹¹⁵ SDI můžeme tedy chápat jako převážně unilaterální americký projekt bez větší účasti evropských spojenců. Určitá jednání však proběhla v dubnu a říjnu 1986 na zasedáních NATO Nuclear Group, poté v květnu a prosinci 1986 na jednáních Obranné plánovací komise NATO a od června do prosince téhož roku na zasedáních Severoatlantické rady.

Proti vývoji SDI se zvedla v prvních měsících vlna kritiky. Odpůrci tohoto projektu poukazovali na jeho velkou finanční náročnost bez jistoty

¹¹² *The Case of the U.S. Strategic Defense Initiative*. United Nations University [online]. 1988 [cit.2012-04-011]. Dostupné z WWW <[http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu38ne/uu38ne0c.htm#4.9.the case of the us strategic defence initiative](http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu38ne/uu38ne0c.htm#4.9.the%20case%20of%20the%20us%20strategic%20defence%20initiative)>.

¹¹³ Yonas, G. (1986). Research and the Strategic Defense Initiative. *International Security*. Vol. 11, č. 2, s. 188.

¹¹⁴ *The Case of the U.S. Strategic Defense Initiative*. United Nations University [online]. 1988 [cit.2012-04-011]. Dostupné z WWW <[http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu38ne/uu38ne0c.htm#4.9.the case of the us strategic defence initiative](http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu38ne/uu38ne0c.htm#4.9.the%20case%20of%20the%20us%20strategic%20defence%20initiative)>.

¹¹⁵ ANDĚL, P. (2004). cit. d., s. 20.

možného budoucího fungování. Kritikové poukazovali na to, že SDI bude mít „destabilizující“ účinky a je v rozporu se strategií MAD a smlouvou ABM. Svaz angažovaných vědců vydal publikaci *Omyl hvězdných válek*, ve které poukázal na fakt, že pravděpodobnost jaderné války se zvýší v okamžiku, když jedna strana bude mít pocit, že může zaútočit jako první a poté se chránit proti odvetě druhé strany.¹¹⁶ Tento fakt mohl dle některých vědců zapříčinit nové závody ve zbrojení.

Dalším argumentem byl pomalý vývoj celého programu. Teprve v letech 1990–1993 se mělo definitivně rozhodnout, zda bude budování SDI zahájeno. Řada odpůrců poukazovala na technické bariéry, které znemožňovaly vyvinout takto propracovaný systém protiraketové obrany. Na tento nedostatek upozornili Budy McGeorge, George Kennan, Gerald Smith a bývalý ministr obrany Robert McNamara v časopise *Foreign Affairs* z roku 1984/85, ve kterém konstatovali, že SDI je dobrá myšlenka, avšak technologické bariéry neumožní absolutní obranu území USA před nepřátelskými balistickými raketami.¹¹⁷ Ministr zahraničí Velké Británie Geoffrey Howe dne 15. května 1985 nazval projekt SDI jako „Maginotovu linii 21. století,“ která může být překonána mnohem levnějšími protipatřeními. Dle jeho mínění měly být částky, vynakládané na vývoj SDI, použity spíše v oblasti jaderného odstrašování.¹¹⁸ V prosinci 1984 se britská ministerská předsedkyně Margaret Thatcherová setkala s Ronaldem Reganem v Camp Davidu, kde za účasti ministra zahraničí G. Schultze byl stanoven čtyřbodový postup v otázce SDI.¹¹⁹

- cílem USA a Západu není dosažení převahy, ale udržení rovnováhy, přičemž bere v úvahu vývoj v SSSR

¹¹⁶ D'SOUZA, D. (2004). cit. d., s. 171.

¹¹⁷ McGEORGE, B., KENNAN, G., McNAMARA, R., SMITH, G. Star Wars or Arms Control. In *Promise or Peril: the Strategic Defense Initiative: thirty-five essays by statemen, scholars, and strategic analysis*. BRZEZINSKI, Z. (ed.) (1986). Washington: Ethic and Public Policy Center, s. 365.

¹¹⁸ *The Case of the U.S. Strategic Defense Initiative*. United Nations University [online]. 1988 [cit.2012-04-011]. Dostupné z WWW <[http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu38ne/uu38ne0c.htm#4.9.the case of the us strategic defence initiative](http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu38ne/uu38ne0c.htm#4.9.the%20case%20of%20the%20us%20strategic%20defence%20initiative)>.

¹¹⁹ O'SULLIVAN, J. (2007). cit. d., s. 235.

- rozmístění SDI bude podle podmínek smlouvy předmětem jednání
- celkovým cílem SDI je zlepšit odstrašení, a nikoliv jej podkopat
- jednání mezi Východem a Západem bude směřovat k dosažení bezpečnosti omezením rozsahu kapacity útočných systémů na obou stranách

Britská premiérka tedy nebyla absolutní stoupenkyní SDI, i když Velká Británie byla v průběhu 80. let nejbližším spojencem Spojených států. Podobné výhrady vůči SDI vyjádřil na slyšení před podvýborem Sněmovny reprezentantů např. Samuel Wells, víceředitel Mezinárodního centra Woodrowa Wilsona ve Washingtonu, který poukazoval zejména na nedostatek komunikace ze strany vládní administrativy.¹²⁰

SDI by se musela vypořádat přibližně s 10 000 jadernými hlavicemi a s velkým množstvím klamných hlavic, které by dosahovaly počtu až 100 000.¹²¹ Mnozí odpůrci tak považovali SDI za technicky neuskutečnitelný projekt. Prezident Reagan však argumentoval tím, že alespoň částečná ochrana území USA a spojenců by byla lepším řešením, než se spoléhat na strategii MAD.

Zlom ve vývoji SDI nastal na přelomu 80. a 90. let. Nový republikánský prezident George Herbert Bush přehodnotil program SDI v důsledku tzv. „nového světového řádu,“ který započal po americko-sovětském summitu v prosinci 1989 na Maltě, kdy se začalo postupně snižovat napětí mezi oběma velmocemi. Na závěr summitu během tiskové konferenci generální tajemník KSSS Michail Gorbačov prohlásil:

„Svět opouští jednu epochu a vstupuje do další. Jsme na začátku dlouhé cesty trvalého mírového období. Hrozba síly, nedůvěry,

¹²⁰ *The Case of the U.S. Strategic Defense Initiative*. United Nations University [online]. 1988 [cit.2012-04-011]. Dostupné z WWW <[http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu38ne/uu38ne0c.htm#4.9.the case of the us strategic defence initiative](http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu38ne/uu38ne0c.htm#4.9.the%20case%20of%20the%20us%20strategic%20defence%20initiative)>.

¹²¹ ANDĚL, P. (2004). cit. d., s. 11.

psychologického a ideologického zápasu by měly být věcmi minulosti. Ujistil jsem prezidenta Spojených států, že nikdy ne zahájím válku proti Spojeným státům americkým.“ Prezident George H. Bush na jeho slova reagoval následovně: „*Můžeme realizovat mír a proměnit vztah mezi Východem a Západem na trvalou spolupráci. Tohle je budoucnost, jež předseda Gorbačov a já začínáme právě zde na Maltě.*“¹²²

V březnu 1990 bylo konstatováno, že SSSR již nepředstavuje jedinou hrozbou pro americkou bezpečnost. Do budoucna měl rovněž mezinárodní terorismus představovat ohrožení Spojených států. Prezident Bush proto 28. ledna 1991 oznámil, že ministerstvo přehodnotilo plány ohledně vývoje SDI. Nová bezpečnostní strategie USA se měla více zaměřit na případné menší lokální útoky, nikoliv pouze masivní útok ze strany SSSR.¹²³ Prezident Bush začal hovořit o tzv. systému *Global Protection Against Limited Strike – GPALS*.

Vývoj SDI byl definitivně ukončen v květnu 1993 ministrem obrany Leslieem Aspinem a prezidentem Billem Clintonem, když došlo k oficiálnímu zániku SDIO, kterou nahradila BMDO, tj. *Ballistic Missile Defense Organization*.¹²⁴ Strategická obranná iniciativa tak nebyla nikdy plně vyvinuta ani zprovozněna.

3.3 Reakce SSSR na Strategickou obrannou iniciativu a její vliv na odzbrojovací proces

V r. 1987 generální tajemník KSSS Michail Gorbačov odmítnul, že by se Sovětský svaz výrazněji obával rozmístění Strategické obranné iniciativy, protože, dle jeho vyjádření, disponoval technologiemi, které byly schopny tuto protiraketovou obranu eliminovat.¹²⁵ Ve skutečnosti

¹²² Malta summit ends Cold War. *British Broadcasting Corporation* [online]. 1989 [cit. 2012-04-12]. Dostupné z WWW <http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/december/3/newsid_4119000/4119950.stm>.

¹²³ *History of U.S. Missile Defense Efforts 1945 – Present*. Missile Defense Agency. U.S. Department of Defense [online]. 2012 [cit. 2012-04-12]. Dostupné z WWW <http://www.mda.mil/news/history_resources.html#SDI>.

¹²⁴ *Ballistic Missile Defense and the Strategic Defense Initiative*. Johnston's Archive [online]. 2002 [cit. 2012-04-12]. Dostupné z WWW <<http://www.johnstonsarchive.net/nuclear/bmd.html>>.

¹²⁵ Gorbačov, M. (1987). *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a celý svět*. Praha: Svoboda, s. 218.

však v SSSR v souvislosti s vývojem SDI zavládla nejistota a nervozita. Na základě výroků vysokých politických i vojenských činitelů můžeme prohlásit, že SDI byla Sovětským svazem vnímána jako hrozba.

Spojené státy měly 37 % svých balistických raket umístěných na zemi. Naopak Sovětský svaz měl na zemi umístěno 92 % svých raket, což jej v případě amerického útoku činilo daleko zranitelnějším, a proto byly sovětské obavy z SDI oprávněné. Odhadovalo se, že SDI by byla účinná z 10 % proti překvapivému masivnímu útoku, ale v případě menšího odvetného útoku mohla být její účinnost až 50 %.¹²⁶ USA měly třikrát více balistických raket umístěných na ponorkách a SSSR měl třikrát více balistických raket odpalovaných ze země. Sovětský svaz byl tedy více zranitelný v případě útoku na jaderná síla než Spojené státy.¹²⁷

Nyní se blíže podíváme na reakci vrcholných sovětských představitelů v souvislosti s SDI. Sovětský deník *Pravda* citoval generálního tajemníka J. Andropova, který program SDI označil za „šílený“ a za pokus odzbrojit Sovětský svaz.¹²⁸ Na zasedání Politického poradního výboru Varšavské smlouvy v Praze v r. 1983 reagoval Andropov na americké snahy následovně: *„Sedmdesátá léta byly roky dalšího růstu moci a vlivu socialistického společenství. Dokázali jsme dosáhnout vojensko-strategické parity se Západem. To nám umožnilo jednat s nimi jako rovný s rovným. Naše dynamická politika détente vedla k podstatným pozitivním posunům v mezinárodních vztazích. S Reaganem tyto trendy i sovětské výhody vzaly náhlý konec. Zvláště nebezpečná je Reaganova technicky velice vyspělá obranná výstavba.“*¹²⁹ Jurij Andropov měl samozřejmě na mysli vývoj Strategické obranné iniciativy.

Anatolij Dobrynin, dlouholetý sovětský velvyslanec v USA, ve svých pamětech uvádí: *„Sovětské vedení počítalo s SDI jako reálnou hrozbou. Bylo totiž přesvědčeno, že velký technický potenciál Spojených států právě zaznamenal další úspěch.“* Ve podobném duchu se vyjádřil

¹²⁶ ANDĚL, P. (2004). cit. d., s. 22.

¹²⁷ ANEDĚL, P. (2004). cit. d., s. 8.

¹²⁸ D'SOUZA, D. (2004). cit. d., s. 169.

¹²⁹ SCHWEIZER, P. (2007). cit. d., s. 226.

rovněž sovětský ministr zahraničí Andrej Gromyko, který tvrdil, že „za tím vším se skrývá jasný kalkul, že SSSR vyčerpá své hmotné zdroje.“¹³⁰

Odmítavou reakci vůči SDI vyslovil i Michail Gorbačov, i když jeho postojem vůči SDI se budeme blíže zabývat v souvislosti s procesem odzbrojení ve druhé polovině 80. let. Po svém zvolení do čela ÚV KSSS sdělil Gorbačov ministru zahraničí Schultzovi, že: „Sovětský svaz má vážný zájem na pokračování ženevských rozhovorů o odzbrojení, ale nové pokroky plynoucí z vědecko-technické revoluce by mohly spustit nevratné a nekontrolovatelné procesy.“¹³¹ Gorbačov nepřímě naznačil, že SDI představuje pro sovětské vedení závažný problém. Sovětský svaz chápal SDI jako útočný systém, který poskytne výhodu Spojeným státům v případě jaderného útoku.

Alexandr Bessmertnik, který v r. 1991 působil jako poslední ministr zahraničních věcí SSSR, prohlásil v únoru 1993 v rámci přednášky na Princetonské univerzitě, že „Reaganův program SDI urychlil pád Sovětského svazu.“¹³²

Sovětské vedení v obavách z SDI zřídilo vědeckou skupinu pod vedením viceprezidenta Akademie věd Jevgenija Velichova, aby prozkoumala funkčnost SDI. Velichov byl přední sovětský vědec, který se zabýval vývojem laserových zbraní. Vědecká skupina vyhodnocovala vojenské, ekonomické a strategické dopady SDI. Vědci v SSSR se obávali, že výzkum SDI by mohl vést k vývoji nových technologií, které by mohly být použity při útoku proti Sovětskému svazu. Vědecká skupina došla k závěru, že Spojené státy nebudou schopny vyvinout v následujících patnácti až dvaceti letech účinný protiraketový štít.¹³³ Člen generálního štábu generál Vladimír Slipčenko prohlásil, že „SDI uvedla ozbrojené síly do stavu strachu a šoku, protože jsme chápali, že vzhledem k ekonomické a finanční kapacitě Spojených států by mohla být realistická.“¹³⁴ V r. 1984 sovětské vedení rovněž odvolalo náčelníka generálního štábu maršála

¹³⁰ D'SOUZA, D. (2004). cit. d., s. 173.

¹³¹ NOONAN, P. (2004). cit. d., s. 316.

¹³² D'SOUZA, D. (2004). cit. d., s. 167.

¹³³ SCHWEIZER, P. (2007). cit. d., s. 160.

¹³⁴ SCHWEIZER, P. (2007). cit. d., s. 161.

Nikolaje Ogarkova, který byl vnímán jako stoupenec konvenčních vojsk, a byla posílena pozice generálů, kteří byli zastánci jaderných zbraní.¹³⁵

Strategická obranná iniciativa představovala ve studené válce zásadní přelom, protože změnila *status quo* v oblasti jaderných zbraní. Dvě dekády uplatňovaná strategie „vzájemného zaručeného zničení“ se ocitla v ohrožení a Sovětský svaz již nebyl v 80. letech schopen na tuto změnu flexibilně reagovat. SSSR sice v průběhu 60. a 70. let dosáhl parity v počtu strategických zbraní, avšak Spojené státy během 80. let zahájily vývoj technologicky propracovaných zbraňových systémů, tj. zbraně nové generace. Současně s tímto rozvojem vědy se zvyšovala technologická zaostalost Sovětského svazu za Spojenými státy. Jestliže byl SSSR v předešlých dekádách schopen udržet relativní tempo v oblasti vědy a výroby jaderných zbraní, tak v průběhu 80. let jeho zdroje již nebyly dostačující. SDI představovala výzvu, na kterou Sovětský svaz již nebyl schopen reagovat. Možnosti vědy a výzkumu byly v SSSR během 80. let omezeny v důsledku prohlubujících se ekonomických potíží země.

V reakci na Reaganovo rozhodnutí z března 1983, zahájit výzkum SDI, požádal náměstek ministra obrany Fred Iklé CIA, aby připravila tajnou zprávu možné sovětské reakce. Zpráva konstatovala, že SSSR se pokusí zmařit plány ohledně SDI zejména politickou a diplomatickou cestou. Sovětské vedení bude mít taktéž zájem na získání vyspělých západních technologií pro vlastní systém protiraketové obrany, protože těmito technologiemi nedisponuje.¹³⁶

Přestože SSSR kritizoval Reaganovu administrativu za vývoj SDI, sám v této oblasti prováděl výzkum. V r. 1976 se začalo s výzkumem tzv. projektu *Skif-Kaskad*, tj. laserové dělo (Skif) na oběžné dráze a zbraň (Kaskad), která by sestřelila nepřátelské satelity. Tento systém měl být schopen sestřelit americké mezikontinentální balistické rakety v počáteční fázi letu. Sovětský svaz udržoval po celou dobu tento projekt v utajení před

¹³⁵ ANDĚL, P. (2004). cit. d., s. 16.

¹³⁶ *Possible Soviet Responses to the U.S. Strategic Defense Initiative*. Central Intelligence Agency [online]. 1983 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z WWW <http://www.foia.cia.gov/docs/DOC_0000268224/DOC_0000268224.pdf>.

světovou veřejností. V průběhu 80. let se od projektu postupně upustilo v důsledku technologické náročnosti a nedostatku finančních prostředků.¹³⁷

Ilja Zaslavskij, bývalý člen sovětského Sjezdu lidových poslanců, v nadsázce řekl, že pravým důvodem perestrojky a glasnosti nebyl Michail Gorbačov, ale Ronald Reagan.¹³⁸ Dle řady teoretiků byl Sovětský svaz ve druhé polovině 80. let donucen přistoupit na odzbrojovací jednání kvůli Strategické obranné iniciativě.¹³⁹ USA byly technologicky a ekonomicky vyspělejší a Sovětský svaz nemohl tento fakt nadále ignorovat, a proto v odzbrojovacích jednáních spatřoval částečné řešení dané situace.

Sovětská ekonomika rostla dynamickým tempem od r. 1950 do r. 1970, kdy docházelo k velkému nárůstu kapitálu, což umožnilo alokovat tyto prostředky na rozvoj průmyslu, který vytvářel nová pracovní místa. K chybám v ekonomickém řízení došlo během 70. a 80. let. Růst sovětské hrubého národního produktu byl za celková období následující:¹⁴⁰

- 1950 – 1960 → 5,7 %
- 1960 – 1970 → 5,2 %
- 1970 – 1975 → 3,7 %
- 1975 – 1980 → 2,6 %
- 1980 – 1985 → 2,0 %

Úpadek sovětské ekonomiky započal ve druhé polovině 70. let, v období vlády L. Brežněva, kdy byl v zahraniční politice kladen důraz na vojenskou sílu SSSR, avšak výkonnost sovětského hospodářství se začala snižovat.¹⁴¹ Ekonomický výbor NATO počátkem r. 1986 vydal zprávu, ve které konstatoval, že mezi léty 1970–1985 se zvýšily vojenské výdaje SSSR o 50 %. Ročně vydával Sovětský svaz na obranu v průměru mezi

¹³⁷ DWAYNE, A., KENNEDY, R. *Soviet Star Wars*. Air & Space magazine [online]. 2010 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z WWW <<http://www.airspacemag.com/space-exploration/Soviet-Star-Wars.html>>.

¹³⁸ D'SOUZA, D. (2004). cit. d., s. 175.

¹³⁹ D'SOUZA, D. (2004). cit. d., s. 173.

¹⁴⁰ ALLAN, R. (2001). The Rise and Decline of the Soviet Economy. *The Canadian Journal of Economics*. Vol. 34, č. 4, s. 862.

¹⁴¹ HOLLOWAY, D. (1990). State Society and the Military under Gorbachev. *International Security*. Vol. 14, č. 3, s. 8.

12–14 % hrubého domácího produktu.¹⁴² V rozmezí let 1979–1983 se snížila produktivita práce, kdy došlo k celkovému úpadku pracovní morálky a kontroly ze strany státních úřadů. Jednalo se především o pokles osobní zodpovědnosti, spolehlivosti a iniciativy zaměstnanců.¹⁴³

V únoru 1983 nový generální tajemník KSSS Andropov započal s programem, který měl omezit korupční prostředí v zemi. Hlavním cílem bylo odstranit úplatkářství, rozkrádání státního majetku, plýtvání, neefektivnost a byrokracii.¹⁴⁴ V důsledku úmrtí Andropova následujícího roku však nebyl tento program z větší části realizován.

O hlubší změny sovětského systému se pokusil až Michail Gorbačov, který byl zvolen generálním tajemníkem ÚV KSSS v březnu 1985. Již v prosinci 1984 hovořil Gorobačov o nutnosti urychlit sociální a ekonomický pokrok.¹⁴⁵ V r. 1987 byl přijat např. zákon o státním podniku, který měl poskytnout státním společnostem širší autonomii a samosprávu, nicméně nepřinesl očekávanou efektivitu. Na XXVII. sjezdu KSSS v r. 1986 hodnotil Gorbačov situaci následovně: „*V sedmdesátých letech se začaly v ekonomice objevovat problémy, neboť tempo ekonomického růstu viditelně pokleslo. Nepodařilo se nám splnit program stanový pro toto období. Z toho pak vyplynulo zaostávání materiální základny vědy a vzdělání, zaostávání v oblasti zdravotní péče, kultury a běžných služeb. Existují vážné nedostatky ve strojírenství, v těžbě ropy a uhlí, v elektrotechnickém průmyslu, v těžbě železných rud a chemickém průmyslu ohledně tvorby kapitálu. Nesplnili jsme hlavní ukazatele týkající se výkonnosti a nezlepšili životní úroveň obyvatelstva.*“¹⁴⁶

Neefektivita sovětské ekonomiky se plně potvrdila v r. 1988 v souvislosti s nedostatkem potravin a spotřebního zboží na vnitřním trhu

¹⁴² JACOBSEN, G. (1987). Soviet Defence Costs. The Unquantifiable Burden? *Journal of Peace Research*. Vol. 24, č. 4, s. 334.

¹⁴³ MOSES, J. (1989). Democratic Reform in the Gorbachev Era: Dimensions of the Reform in the Soviet Union 1986–1989. *Russian Review*. Vol. 48, č. 3, s. 240.

¹⁴⁴ BATTLE, J. (1988). Uskorenie, Glasnost' and Perestroika: The Pattern of Reform under Gorbachev. *Soviet Studies*. Vol. 40, č. 3, s. 371.

¹⁴⁵ BATTLE, J. (1988). Uskorenie, Glasnost' and Perestroika. cit. d., s. 368.

¹⁴⁶ KENNEDY, P. (1996). cit. d., s. 591.

a nárůstem deficitu.¹⁴⁷ Růst hrubého domácího produktu byl mezi léty 1985-1989 následující:¹⁴⁸

- 1985 → 0,0 %
- 1986 → 3,1 %
- 1987 → 0,3 %
- 1988 → 1,3 %
- 1989 → 0,7 %

Sovětský svaz se již v 70. letech potýkal s ekonomickými obtížemi, které se plně projeví v následující dekádě. Strategická obranní iniciativa představovala pro SSSR technologickou a ekonomickou výzvu, na kterou sovětské vedení nebylo schopno již adekvátně reagovat, a proto přistoupilo na odzbrojovací proces.

4. Průběh a výsledky odzbrojovacího procesu ve druhé polovině 80. let

4.1 Ženevský summit – zahájení nového dialogu mezi velmocemi

Za zlom ve vztazích mezi USA a SSSR můžeme považovat rok 1985, a to zejména ze dvou důvodů. Prvním z nich byl nástup M. Gorbačova do čela ÚV KSSS a odstoupení dlouholetého ministra zahraničí A. Gromyky, na jehož místo nastoupil Eduard Ševarnadze. Druhým důvodem bylo prohloubení odzbrojovacích jednání v podobě rozhovorů INF a START. Změna ve vedení Sovětského svazu byla sice důležitá, nicméně vztahy mezi oběma státy zůstaly i nadále napjaté a vyznačovaly se pokračující konfrontací. Ronald Reagan sám přiznal, že zlepšování vztahů se SSSR postupovalo pomalu během celých 80. let a vůbec nebylo snadné.¹⁴⁹ Připustil však, že vřelý vztah s Michailem Gorbačovem sehrál

¹⁴⁷ HOLLOWAY, D. (1990). State Society and the Military under Gorbachev. cit. d., s. 11.

¹⁴⁸ HARRISON, M. (2002). Coercion, Compliance, and the Collapse of the Soviet Command Economy. *The Economic History Review*. Vol. 55, č. 3, s. 424.

¹⁴⁹ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 500.

ve vzájemné komunikaci pozitivní roli a částečně přispěl k řešení problémů.¹⁵⁰

Mnozí Reaganovi kritici považovali program SDI za nástroj, kterým chtěla prezidentská administrativa dosáhnout větších úspěchů v odzbrojovacích jednáních. Předpokládali, že v případě příslibu zastavení vývoje SDI bude Sovětský svaz ochoten přistoupit na širší odzbrojovací požadavky, avšak tuto strategii prezident kategoricky odmítal a několikrát veřejně deklaroval, že o vývoji SDI nebude se sovětskými představiteli smlouvat či vyjednávat.

Prezidentská administrativa se v létě 1985 pokusila navázat, prostřednictvím ministra zahraničí Schultze, rozhovory ohledně širšího jaderného odzbrojení. Sovětská strana však nadále požadovala ukončení vývoje SDI. Gorbačov označil SDI za překážku dosažení dohody na předešlých ženevských jednáních.¹⁵¹ Obě velmoci ve druhé polovině července odzbrojovací jednání přerušily, nicméně stanovily alespoň datum ženevského summitu, který byl naplánován na 19. a 20. listopadu 1985.

Na konci října 1985 byla prezidentem schválena tajná direktiva národní bezpečnosti (NSDD 194), ve které se stanovil postup americké administrativy vůči sovětské delegaci. Předpokládalo se, že SSSR nebude na jednáních požadovat pouze kontrolu zbrojení, ale také eliminaci SDI. Bylo konstatováno, že Spojené státy americké jsou na vojenském i ekonomickém vzestupu, opírají se o spolehlivé spojence, a proto musí vůči SSSR vystupovat z pozice silnějšího aktéra. V Ženevě se mělo dále potvrdit či vyvrátit, zda nové sovětské vedení míní vážně změnu své zahraniční politiky. Prezident se měl během rozhovorů pokusit vytvořit podmínky pro další možnou spolupráci se SSSR.¹⁵²

Schůzka mezi oběma státníky byla zahájena ve vile Fleur d'Eau na břehu Ženevského jezera dne 19. listopadu 1985. Od doby nástupu Ronalda Reagana do prezidentského úřadu se jednalo o jeho první setkání

¹⁵⁰ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 657.

¹⁵¹ SUCHÝ, P. (2004). cit. d., s. 188.

¹⁵² *National Security Decision Directive Number 194*. Federation of American Scientists [online]. 1985 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z WWW <<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-194.htm>>.

se sovětským generálním tajemníkem. Ústředním bodem rozhovorů se stalo snížení strategických zbraní obou zemí o 50 %. Sovětská strana podmínila tento návrh zastavením vývoje SDI, což prezident Reagan kategoricky odmítl. Spojené státy dále navrhly:¹⁵³

- redukovat počet jaderných hlavic umístěných na mezikontinentálních raketách a ponorkách na stejnou úroveň - 4500 hlavic
- snížit počet hlavic na amerických a sovětský mezikontinentálních raketách na stejnou úroveň – 3000 hlavic
- redukovat o 50 % maximální užitečnou hmotnost mezikontinentálních raket (v případě SSSR se jednalo o mezikontinentální rakety odpalované ze země a ponorek)
- v případě výše zmíněného snížení počtu hlavic na 4500 kusů a snížení hmotnosti sovětských mezikontinentálních raket byly USA ochotny snížit počet ze vzduchu odpalovaných střel s plochou dráhou letu nesených americkými i sovětskými bombardéry na paritní limit 1500 kusů, tj. o 50 %

V otázce raket středního doletu byla požadována *nulová varianta*, což představovalo zrušení celé třídy pozemních rozmístěných raket. Spojené státy byly ochotny zastavit rozmisťování raket Pershing II a raket s plochou dráhou v Evropě na úrovni k 31. prosinci 1985. Sovětský svaz měl snížit počet svých raket SS-20 v Evropě na stejnou úroveň jako USA, rovněž v asijské části země měly být tyto rakety sníženy o stejný počet jako v Evropě. Obě velmoci měly tedy dosáhnout paritního počtu svých balistických raket středního doletu.¹⁵⁴

Reagan navrhnul Gorbačovovi, že v případě úspěšného vývoje SDI se Spojené státy se Sověty o tento systém podělí, avšak generální tajemník se vyjádřil k tomuto návrhu nedůvěřivě. V průběhu rozhovorů se Gorbačov stále vracel k tématu SDI, protože představovala výzvu, na kterou muselo sovětské vedení reagovat. Generální tajemník navrhoval, aby bylo ve společném prohlášení oznámeno, že se obě velmoci smluvně zavážou neprovádět výzkumu, testování a rozmístění vesmírných zbraní, což by

¹⁵³ SUCHÝ, P. (2004). cit. d., s. 195.

¹⁵⁴ SUCHÝ, P. (2004). cit. d., s. 196.

předcházelo samotnému jadernému odzbrojení o 50 %. Výzkum vesmírných zbraňových systémů měl v budoucnu probíhat pouze v laboratorních podmínkách.¹⁵⁵ Pro prezidenta Reagana však byly tyto podmínky neakceptovatelné. V průběhu rozhovorů Reagan sovětskému vůdci řekl: „*Pokud jde o závody ve zbrojení, Vy sám přece musíte vědět, že v nich nemůžete zvítězit, protože my vám nedovolíme, abyste nad námi získali převahu.*“¹⁵⁶ Reagan dal tímto výrokem jasně najevo, že v zahraniční politice vůči Sovětskému svazu uplatňuje mocenské stanovisko a nehodlá připustit, aby byly USA v pozici slabšího vyjednavče. Na druhé straně Gorbačov spatřoval v SDI systém, kterým měl Američanům posloužit k prvnímu úderu, a proto s jeho vývojem nemohl souhlasit.¹⁵⁷ Sověti upozornili, že v případě nezastavení vývoje SDI bude muset Sovětský svaz přistoupit ke dvěma opatřením, a to nepřistoupit na smlouvu ohledně odzbrojení a odvetnému kroku, který nebyl blíže specifikován.¹⁵⁸

Spory se vedly rovněž kvůli interpretaci smlouvy ABM. Sovětská strana požadovala její zúžený výklad, což by umožňovalo vývoj SDI pouze v laboratorních podmínkách, avšak Spojené státy s touto interpretací nesouhlasily a požadovaly výklad podle prohlášení D k dohodě ABM, které umožňovalo vývoj a testování protiraketových systémů založených na jiných fyzikálních principech.¹⁵⁹

Reagan hovořil s Gorbačovem o expanzionistické politice, kterou SSSR uplatňuje od r. 1917, což generální tajemník razantně odmítl. Rozhovory se týkaly rovněž lidských práv, sovětské účasti v Afghánistánu a podpory prosovětských sil v rozvojových zemích. V průběhu rozhovoru navrhnul prezident Gorbočovovi, aby se bez členů delegací setkali soukromě v domě na břehu jezera. Gorbačov s tímto návrhem souhlasil

¹⁵⁵ *Cold War: Geneva (Reagan – Gorbachev) Summit 3rd Session*. Margaret Thatcher Foundation [online]. 1985 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z WWW <<http://www.margaretthatcher.org/document/109210>>.

¹⁵⁶ NOONAN, P. (2004). cit. d., s. 318.

¹⁵⁷ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 590.

¹⁵⁸ *Cold War: Geneva (Reagan – Gorbachev) Summit 2nd Session*. Margaret Thatcher Foundation [online]. 1985 [cit. 2012-04-22]. Dostupné z WWW <<http://www.margaretthatcher.org/document/109208>>.

¹⁵⁹ SUCHÝ, P. (2004). cit. d., s. 191.

a při cestě nazpět pozval prezident sovětského vůdce do Washingtonu a Gorbačov prezidenta do Moskvy, což napomohlo uvolněnější atmosféře.¹⁶⁰ Delegace obou států dohodly také zřízení generálních konzulátů v New Yorku a Kyjevě, byly uzavřeny dohody o ochraně životního prostředí, výměnných programech a obnovení leteckých spojení.¹⁶¹

Přestože ženevský summit nepřinesl konkrétní výsledky v oblasti odzbrojení, přispěl k navázání budoucího dialogu mezi oběma velmocemi. Na závěr bylo vydáno společné americko-sovětské prohlášení. V závěrečném komuniké se konstatovalo, že oba představitelé mají odlišné stanoviska na řešení mezinárodních problémů, které plynou z odlišného společensko-politického zřízení obou států. Obě strany potvrdily důležitost budoucího dialogu, který bude probíhat na všech úrovních, tj. setkání prezidenta a generálního tajemníka, ministrů zahraničních věcí, představitelů dalších ministerstev a institucí. Spojené státy i Sovětský svaz uznali, že jakýkoliv konflikt mezi oběma státy by měl katastrofální následky, a proto nesmí být rozpoutána jaderná ani konvenční válka. USA a SSSR se rovněž zavázaly snížit stav jaderných zbraní a upevnit strategickou stabilitu.¹⁶²

Po summit v Ženevě probíhala intenzivní komunikace mezi Reagan a Gorbačovem formou korespondence. V lednu 1986 zaslal generální tajemník Reaganovi dopis, ve kterém konstatoval, že SSSR demontuje všechny balistické rakety středního doletu v Evropě, přistoupí na moratorium jaderných testů a bude uvažovat o eliminaci všech jaderných zbraní na obou stranách do r. 2000, avšak Spojené státy musí zastavit vývoj, testování a rozmisťování SDI.¹⁶³ Ve skutečnosti byl Gorbačovův postup zcela odlišný od veřejných prohlášení, protože po ženevském summitu došlo k prudkému navýšení výdajů na zbrojení. Tyto výdaje byly kompenzovány omezením importu spotřebního zboží ze Západu o 20 %.

¹⁶⁰ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 588.

¹⁶¹ SUCHÝ, P. (2004). cit. d., s. 200.

¹⁶² GORBAČOV, M. (1985). *Za mír na Zemi i ve vesmíru: projevy a stati k mírové zahraniční politice SSSR*. Praha: Svoboda, s. 199-200.

¹⁶³ NOONAN, P. (2004). Cit. d., s. 319–320.

Sovětská ekonomika se rovněž potýkala s výpadkem příjmů v důsledku poklesu cen ropy na světových trzích, což způsobovalo roční ztrátu v hodnotě 7 miliard USD.¹⁶⁴ K poklesu cen ropy došlo zejména díky dohodě R. Reagana se Saudskou Arábií ohledně zvýšení těžby této suroviny. V r. 1981 stál barel surové ropy 38,85 USD a v r. 1988 byla jeho cena pouze 15,45 USD.¹⁶⁵

Můžeme tedy konstatovat, že summit v Ženevě neznamenal ještě zásadní obrat v zahraniční politice sovětských představitelů, protože stále usilovali o udržení rovnovážného velmocenského postavení vůči Spojeným státům.

4.2 Summit v Reykjavíku – sovětská snaha o definitivní ukončení SDI

Ještě v létě 1986 nebylo vůbec jisté, zda dojde na podzim v Reykjavíku k plánovanému setkání obou představitelů kvůli tzv. *aféře Daniloff*, která způsobila ochlazení vztahů mezi oběma státy. Nicholas Daniloff byl americký korespondent U.S. News a World Report v Moskvě, kde byl v létě 1986 zadržen za údajnou špionáž. Generální tajemník Gorbačov jej v televizním vystoupení obvinil ze špionáže prováděné ve prospěch Spojených států. Američané zareagovali na tento akt vyhoštěním 25 členů sovětské diplomatické mise při OSN v New Yorku. V září téhož roku přijel do Washingtonu ministr zahraničí Ševarnadze, který se sešel s prezidentem. Reagan během setkání slovně zaútočil na sovětský režim a pohrozil, že nepřistoupí na další jednání, dokud nebude Daniloff propuštěn. Dne 30. září 1986 byl Daniloff propuštěn a americká strana na tiskové konferenci oznámila, že další setkání Reagana a Gorbačova se uskuteční 11. a 12. listopadu 1986 v Reykjavíku.¹⁶⁶ Ve svém dopise navrhnul Gorbačov setkání na Islandu či v Londýně, než dojde k rozhovorům ve Washingtonu. Reagan se rozhodl zvolit jako místo další schůzky Reykjavík.

¹⁶⁴ SCHWEIZER, P. (2007). cit. d., s. 272.

¹⁶⁵ KREJČÍ, O. (2009). cit. d., s. 270.

¹⁶⁶ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 621, 626

V říjnu 1986 byla schválena další tajná direktiva národní bezpečnosti (NSDD 245), která vytyčovala postup vůči SSSR během jednání. V direktivně se konstatovalo, že USA se pokusí, aby byl se Sověty urychlen proces vzájemného odzbrojení. Summit v Reykjavíku měl být více osobní, a proto byla omezena účast delegací obou zemí. Jednání měla demonstrovat západním spojencům, že pouze politika založená na realismu, síle a dialogu vůči SSSR může vést k úspěšným rozhovorům se sovětským vedením.¹⁶⁷ Prezidentská administrativa tak znovu potvrdila, že má-li jednání se Sověty přinést hmatatelné výsledky, musí Spojené státy jednat z pozice silnějšího aktéra.

Americká delegace chápala jednání v Reykjavíku jako přípravu na další summit ve Washingtonu, avšak sovětská strana považovala toto setkání za důležitější. Vyjednávací strategie Sovětů byla stanovena na Krymu, kde Gorbačov zorganizoval schůzku nejvyšších státních činitelů.¹⁶⁸ Obě velmoci se lišily rovněž v tématech, která měla být projednána. Sověti usilovali o jednání, která se týkala pouze odzbrojovacích záležitostí. Prezident Reagan však požadoval, aby se rozhovory týkaly také lidských práv a sovětské zahraniční politiky. Sovětskou strategií však bylo překvapit Reagana nepřipraveného, což by omezilo jeho rozhodovací možnosti, pokud by musel jednat v časové tísní.¹⁶⁹

Oba státníci se sešli ve vládní budově Hofdi House na pobřeží Atlantského oceánu. První den jednání hovořil Reagan zejména o otázce emigrace sovětských Židů ze Sovětského svazu, sloučení rozdělených americko-sovětských rodin, lidských práv a sovětské angažovanosti v rozvojových zemích. Gorbačov tyto prezidentovy výtky vyslechl, nicméně je nechal bez odpovědi.¹⁷⁰ Prezident upozornil Gorbačova na ekonomické problémy, s nimiž se SSSR potýkal. Na to zareagoval generální tajemník obviněním, že ekonomické problémy země jsou z velké

¹⁶⁷ *National Security Decision Directive Number 245*. Federation of American Scientists [online]. 1986 [cit. 2012-04-22]. Dostupné z WWW <<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-245.htm>>.

¹⁶⁸ O'SULLIVAN, J. (2007). cit. d. s. 261.

¹⁶⁹ O'SULLIVAN, J. (2007). cit. d., s. 256.

¹⁷⁰ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 627.

části způsobeny snížením cen ropy na světových trzích, což zapříčinily Spojené státy, a pronesl: „*My víme, kdo začal s procesem snižování cen ropy a v čím zájmu to bylo.*“¹⁷¹ Jednání nicméně probíhala první den bez větších rozporů a názorová roztržka se odehrála následujícího dne v souvislosti s odzbrojovacím procesem.

Jednání o odzbrojení se mělo týkat zejména těchto témat:¹⁷²

- omezit americký a sovětský vojenský arzenál na počet 6000 jaderných hlavic a 1600 nosičů na obou stranách
- omezit počet jaderných hlavic na balistických raketách středního doletu rozmístěných v USA a asijské části SSSR na 100 kusů
- pokročit v zákazu testování jaderných zbraní
- likvidace všech typů balistických raket do 10 let

Pokud jde o poslední bod, Gorbačov prohlašoval, že žádná ze stran v ozbrojovacím procesu nesmí být vítězem či poraženým. Americká delegace představila návrh, na jehož základě mělo dojít v následujících pěti letech, tj. do r. 1991, k celkovému snížení strategických útočných zbraní o 50 % a zároveň se mělo pokračovat ve vývoji SDI v souladu se smlouvou ABM. V dalším pětiletém období, tj. mezi léty 1991–1996 mělo dojít k úplné likvidaci všech balistických raket. Po tomto desetiletém období by mohly jak Spojené státy, tak i Sovětský svaz rozmístit případný obranný systém. V případě USA se tedy jednalo o rozmístění Strategické obranné iniciativy.¹⁷³ Pro SSSR představoval vývoj SDI nadále problém a argumentoval s tím, že není v souladu se smlouvou ABM. Prezident Reagan upozornil Gorbačova na sovětský radar v Krasnojarsku. Existenci tohoto radarového zařízení zaznamenaly Spojené státy v r. 1983 v obci Abalakovo poblíž Krasnojarsku, přibližně 800km od hranic

¹⁷¹ SCHWEIZER, P. (2007). cit. d., s. 280.

¹⁷² Reykjavik summit ends in failure. *British Broadcasting Corporation* [online]. 1986 [cit. 2010 04-23]. Dostupné z WWW <http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/october/12/newsid_3732000/3732902.stm>.

¹⁷³ *Cold War: Reykjavik (Reagan – Gorbachev) Summit 4th Session*. Margaret Thatcher Foundation [online]. 1986 [cit. 2012-04-23]. Dostupné z WWW <<http://www.margarethatcher.org/document/110621>>.

s Mongolskem.¹⁷⁴ Reagan zároveň připomenul sovětskému vůdci, že SSSR sice kritizuje vývoj SDI, zároveň však vyvíjí vlastní systém protiraketové obrany.

V průběhu rozhovorů navrhl Reagan úplnou eliminaci všech jaderných zbraní strategické triády. Generální tajemník Reaganův názor vyslechl a vyjádřil s ním souhlas. Prezident si však uvědomoval, že jaderné zbraně rozmístěné na území spojenců v západní Evropě jsou jediným nástrojem, kterým mohou země NATO odpovědět v případě sovětské invaze. SSSR a jeho satelity totiž měly ve střední a východní Evropě rozmístěny mnohem početnější konvenční vojska než země NATO. Gorbačov prezidentovi slíbil, že tuto obavu chápe, a proto dojde ke snížení konvenčních sil zemí Varšavské smlouvy v této oblasti.¹⁷⁵ Spojené státy a Sovětský svaz se v tento okamžik nacházely na prahu přelomové dohody celosvětového významu, avšak Gorbačov prohlásil: „*Tohle všechno je možné, stačí jen, když se přestanete zabývat vývojem vašeho SDI.*“¹⁷⁶ Sovětská strategie byla naprosto zřejmá. Buď Spojené státy zastaví vývoj SDI, nebo SSSR nepřistoupí na odzbrojovací dohodu. Prezident znova zopakoval, že nehodlá o budoucím pokračování vývoje SDI smlouvat. Reagan podotkl, že v případě odstranění všech jaderných zbraní již nebude existovat hrozba, že by SDI posloužila k prvnímu úderu, a proto bude mít výlučně obranný charakter.¹⁷⁷ Sověti byli znova ujištěni, že v případě úspěšného vývoje SDI jim bude nabídnuto, aby se na něm podíleli.

Gorbačov stále trval na tom, aby vývoj, testování a rozmisťování systému SDI probíhalo pouze v laboratorních podmínkách. V průběhu vyjednávání proto Reagan důrazným tónem generálnímu tajemníkovi sdělil: „*Měl jste od začátku v plánu sem přijet a přivést mě do této situace.*“ Na protest proti sovětskému postoji Reagan schůzku ukončil a opustil Hofdi House. Generální tajemník Gorbačov se pokusil cestou

¹⁷⁴ ANDĚL, P. (2004). cit. d., s. 21.

¹⁷⁵ NOONAN, P. (2004). cit. d., s. 322.

¹⁷⁶ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 629.

¹⁷⁷ *Cold War: Reykjavik (Reagan – Gorbachev) Summit 4th Session*. Margaret Thatcher Foundation [online]. 1986 [cit. 2012-04-23]. Dostupné z WWW <<http://www.margarethatcher.org/document/110621>>.

k vozu Reaganovo rozhodnutí ještě zvrátit a pronesl: „*Nevím, co jiného jsem mohl dělat.*“ Odpověď amerického prezidenta byla úsečná: „*Mohl jste říci ano.*“¹⁷⁸

Sovětská strategie předpokládala, že v případě velkých ústupků v odzbrojovacím procesu přiměje Spojené státy, aby se vzdaly vývoje SDI. Americký prezident však během rozhovorů postupoval přesně dle schválených pokynů direktivy národní bezpečnosti, tj. jednal se sovětským vedením z pozice silnějšího aktéra, a proto sovětským návrhům neustoupil. Po summitu v Reykjavíku bylo již generálnímu tajemníkovi Gorbačovovi zřejmé, že Reaganova prezidentská administrativa od vývoje SDI neustoupí.

Vztahy mezi USA a SSSR se po summitu opět zhoršily, když bylo 21. října 1986 ze Spojených států vyhoštěno padesát pět sovětských diplomatických pracovníků. Američané tak reagovali na předešlé vyhoštění svých pěti diplomatů ze Sovětského svazu. Na tento krok SSSR opětovně zareagoval vyhoštěním dalších pěti amerických diplomatů a stažením všech sovětských zaměstnanců z americké ambasády v Moskvě a Generálního konzulátu v Leningradě.¹⁷⁹ Ve vztazích mezi USA a SSSR začala znovu panovat nejistota, a proto se nevědělo, jestli se za dané situace bude konat případný další summit.

4.3 Summit ve Washingtonu – přelomová událost v procesu odzbrojení

Přestože na konci r. 1986 došlo k opětovnému zhoršení vztahů mezi oběma státy, oznámil Sovětský svaz již koncem února následujícího roku, že je ochoten uzavřít Smlouvu o likvidaci raket středního a krátkého doletu (*Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty – INF*)¹⁸⁰ V březnu 1987

¹⁷⁸ O'SULLIVAN, J. (2007). cit. d., s. 261.

¹⁷⁹ SUCHÝ, P. (2004). cit. d., s. 218 – 219.

¹⁸⁰ Úplný anglický název smlouvy je *The Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Elimination of Their Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles.*

americká strana předložila předběžné znění textu smlouvy. Následujícího měsíce předložil rovněž SSSR vlastní předběžné znění smlouvy INF.¹⁸¹

V dubnu 1987 vykonal ministr zahraničí Schultz návštěvu SSSR, kde se setkal se svým sovětským protějškem Ševarnadzem. Atmosféra schůzky byla nicméně poznamenána další špionážní aférou, a proto se sedmdesát členů Senátu vyslovalo proti jejímu uskutečnění. Ministr Schultz však argumentoval tím, že se během jednání pokusí o nalezení řešení dané situace a podá oficiální protest.¹⁸² Předmětem jednání obou představitelů byly především rakety delšího středního doletu. Oba ministři se poté zabývali otázkou raket středního kratšího doletu, které se Gorbačov rozhodl odstranit z území NDR a Československa.

Do července 1987 se obě strany předběžně dohodly na principu provádění kontrol, inspekci a výměny dat v souvislosti s plněním závazků smlouvy INF. V létě navrhl generální tajemník Gorbačov likvidaci všech balistických raket středního doletu v celosvětovém měřítku. Prezident Reagan zároveň navrhl, aby byla eliminována celá třída raket krátkého doletu. Ministři obrany členských zemí NATO vyjádřili na svém červnovém zasedání podporu plánu USA a SSSR ohledně likvidace všech raket středního a krátkého doletu. Odzbrojovacímu procesu napomohlo také rozhodnutí vlády Spolkové republiky Německo z 26. srpna 1987 o likvidaci 72 karet Pershing 1A.¹⁸³ Německá vláda se zavázala, že nebudou nahrazeny nejmodernějšími typy raket Pershing, pokud Spojené státy a Sovětský svaz přistoupí na schválení smlouvy INF.

Generální tajemník Gorbačov akceptoval 22. června návrh *nulového řešení* a souhlasil s eliminací všech raket středního a kratšího doletu, nicméně stále odmítal stanovit přesné datum případného summitu ve Washingtonu. Důvodem jeho zdrženlivosti byly přetrvávající spory v otázce výzkumu SDI, které trvaly až do podzimu 1987.¹⁸⁴ Důležitou

¹⁸¹ *INF Treaty*. U.S. Department of State [online]. 1987. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z WWW <<http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/inf1.html#1>>.

¹⁸² SUCHÝ, P. (2004). cit. d., s. 221.

¹⁸³ *INF Treaty*. U.S. Department of State [online]. 1987. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z WWW <<http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/inf1.html#1>>.

¹⁸⁴ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 639.

úlohu před samotným summitem sehrály schůzky ministrů zahraničí obou velmocí.

V polovině září 1987 přijel na pracovní návštěvu do USA ministr Ševarnadze, který měl jednat o podmínkách nadcházejícího summitu a při této příležitosti předal Reaganovi dopis od generálního tajemníka. Michail Gorbačov potvrdil ochotu Sovětského svazu zlikvidovat rakety středního a krátkého doletu a rovněž veškeré jaderné hlavice pro ně určené. Spojené státy však měly přistoupit na ukončení vývoje SDI a důsledné plnění smlouvy ABM, tj. provádět výzkum pouze v laboratorních podmínkách. Prezident sovětskému ministrovi zahraničí sdělil, že postoj USA v dané otázce je stále neměnný, a proto na sovětský požadavek nepřistoupí.¹⁸⁵ Ministři zahraničí Schultz a Ševarnadze zároveň podepsali dohodu o zřízení krizových center v obou zemích, které měly přispět ke snížení nebezpečí náhodného vypuknutí války.

Termín americko-sovětského summitu ve Washingtonu měl být stanoven v říjnu během návštěvy Georga Schultze v Moskvě. Na této schůzce byly dohodnuty rozhovory týkající se kontroly jaderného testování.¹⁸⁶ Ke stanovení termínu schůzky ve Washingtonu opět nedošlo, protože M. Gorbačov kromě podpisu smlouvy INF stále požadoval vyřešit otázku SDI. Návrh generálního tajemníka počítal s omezením strategických zbraní o 50 % u obou zemí a desetiletým dodržováním smlouvy ABM, což by Spojeným státům znemožnilo rozmístění komponentů SDI ve vesmíru.¹⁸⁷

Změna v sovětském postoji nastala až v říjnu 1987, kdy ministr zahraničí Ševarnadze, během své návštěvy Washingtonu, předal Reaganovi dopis od generálního tajemníka. Dle návrhu sovětské strany měl být summit zahájen dne 7. prosince 1987, což americká strana akceptovala. Hlavním cílem jednání měla být eliminace raket středního doletu a prohloubit probíhající rozhovory v otázce smlouvy START, která měla

¹⁸⁵ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 644.

¹⁸⁶ Měly být ratifikovány především dvě smlouvy – Threshold Test Ban Treaty a Peaceful Nuclear Explosions Treaty.

¹⁸⁷ SUCHÝ, P. (2004). Cit. d., s. 225.

redukovat počet mezikontinentálních balistických raket o 50 %.¹⁸⁸ Rozhovory týkající se smlouvy START měly být dokončeny na jaře následujícího roku během summitu v Moskvě. M. Gorbačov chtěl ve Washingtonu o problematice SDI nadále vyjednávat, avšak uzavření smlouvy INF již nepodmiňoval jejím ukončením. Stejně stanovisko zastával rovněž v případě probíhajících rozhovorů START. Sovětský svaz však trval na tom, aby Spojené státy v následujících deseti letech neodstoupily od smlouvy ABM.¹⁸⁹

Rada národní bezpečnosti a prezident vypracovali počátkem listopadu další tajnou direktivu národní bezpečnosti (NSDD 288), která vytýčila postup americké administrativy během nadcházejícího summitu. Prezident a Rada národní bezpečnosti konstatovali, že případné uzavření smlouvy INF by znamenalo vítězství Reaganovy prezidentské administrativy, která od r. 1981 uplatňovala vůči SSSR přístup z pozice silnějšího aktéra, což umožnilo vytvoření podmínek pro pozdější úspěšné vyjednávání se SSSR. V direktivě bylo dále zmíněno, že američtí politici a vojenští činitelé by měli vzít na vědomí povahu sovětského režimu v jehož důsledku může dynamika odzbrojovacího procesu postupovat pomalejším tempem. Během rozhovorů se sovětskou stranou se měla prezidentská administrativa zaměřit na tyto témata:¹⁹⁰

- uzavření smlouvy INF
- učinit pokroky v rozhovorech v souvislosti se smlouvou START
- uzavřít smlouvu o obraně a vesmíru, která by SDI chápala jako obranný zbraňový systém
- zvýšit tlak na SSSR v oblasti lidských práv
- zabývat se otázkou regionálních konfliktů, tj. především Afghánistánem a rozvojovými zeměmi, které byly v sovětské sféře vlivu

¹⁸⁸ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 648.

¹⁸⁹ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 649.

¹⁹⁰ *National Security Decision Directive Number 288*. Federation of American Scientists [online]. 1987 [cit. 2012-04-26]. Dostupné z WWW <<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-288.htm>>.

V průběhu jednání o lidských právech M. Gorbačov zdůraznil, že tato problematika je interní záležitostí Sovětského svazu, a proto nemají Spojené státy právo do tohoto procesu zasahovat.¹⁹¹ Ronald Reagan během druhého dne summitu inicioval jednání ohledně vývoje SDI. Prezidentská administrativa doufala, že by ve Washingtonu mohla se sovětskou stranou nelézt konečné a přijatelné řešení tohoto problému. Sovětská delegace během rozhovorů v otázce SDI definitivně ustoupila a generální tajemník Gorbačov sdělil Reaganovi: „*Pane presidente, dělejte, co si myslíte, že musíte udělat.*“¹⁹² Na summitu ve Washingtonu tak Sovětský svaz upustil od své snahy přimět USA, aby uzavření odzbrojovacích smluv bylo podmíněno zastavením vývoje SDI.

Dne 8. prosince 1987 poté oba zástupci supervelmocí podepsali Smlouvu o likvidaci raket středního a krátkého doletu, která zavazovala Spojené státy a Sovětský svaz zlikvidovat tyto balistické rakety do tří let od doby, kdy vstoupí v platnost. Součástí této smlouvy byly protokoly o inspekci a eliminaci, které stanovily způsob likvidace těchto raket a možnost provádět kontrolní inspekce na území druhého státu, což představovalo zásadní přelom oproti dřívějším americko-sovětským dohodám. Během ratifikačního procesu v květnu 1988 připojil Senát USA k dohodě tři dodatečné diplomatické nóty, které doplňovaly způsob implementace smlouvy INF. Sovětský svaz tyto dodatečné diplomatické nóty uznal a kompletní ratifikační proces byl završen v Moskvě dne 1. června 1988, kdy smlouva INF vstoupila v platnost. USA i SSSR zlikvidovaly podlesní kusy svých balistických raket dle smlouvy INF v květnu 1991.¹⁹³ Spojené státy na základě smlouvy INF do června 1991 zlikvidovaly 677 raket středního doletu a 169 raket kratšího doletu. Sovětský svaz demontoval 889 raket středního doletu a 957 raket kratšího

¹⁹¹ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 649.

¹⁹² O'SULLIVAN, J. (2007). cit. d., s. 278.

¹⁹³ ¹⁹³ *INF Treaty*. U.S. Department of State [online]. 1987. [cit. 2012-04-26]. Dostupné z WWW <<http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/inf1.html#1>>.

doletu. Celkově tak bylo na obou stranách do června 1991 odstraněno 2692 balistických raket.¹⁹⁴

Prezident a generální tajemník jednali taktéž o možnosti určité spolupráce při řešení regionálních konfliktů na Středním východě či v irácko-iránské válce, nicméně americká strana nevyvinula v této otázce větší iniciativu z důvodu vnitřních názorových rozporů prezidentské administrativy. Rozsah vojenské a obranné spolupráce Spojených států a Sovětského svazu byl americkou stranou stanoven na základě tajné direktivy národní bezpečnosti (NSDD 311) koncem července 1988. Na základě této direktivy měly budoucí vztahy se Sovětským svazem stále vycházet z realistických předpokladů, a to i přesto, že došlo ve vzájemných vztazích k určitému uvolnění. Bylo konstatováno, že SSSR představuje pro Spojené státy nadále nepřátelskou zemi.¹⁹⁵

Závěr posledního dne jednání washingtonského summitu byl věnován přípravě smlouvy START, jejíž obsah měl být hlouběji rozpracován během Reaganovy návštěvy SSSR na jaře příštího roku. Smlouva START měla vycházet z předběžných ujednání dohodnutých během dřívějších ženevských rozhovorů, tj. počet nosičů jaderných zbraní byl stanoven na 1600 kusů a počet jaderných hlavic na 6000.¹⁹⁶ Reagan a Gorbačov vyjádřili souhlas ve Washingtonu s tím, aby počet jaderných hlavic na mezikontinentálních raketách a ponorkách nepřevyšoval počet 4900 kusů z celkového počtu 6000 kusů.¹⁹⁷ Předběžně byly stanoveny také kontrolní mechanismy, které měly ověřovat plnění smlouvy START po její ratifikaci.

V závěrečném komuniké obě země konstatovaly, že pověří své vyjednavče v Ženevě, aby se pokusili připravit znění smlouvy START do

¹⁹⁴ *The INF Treaty and the Washington Summit: 20 Years Later*. National Security Archive [online]. 2007. [cit. 2012-04-26]. Dostupné z WWW <<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB238/index.htm>>.

¹⁹⁵ *National Security Decision Directive Number 311*. Federation of American Scientists [online]. 1988 [cit. 2012-04-26]. Dostupné z WWW <<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-311.htm>>.

¹⁹⁶ *Strategic Arms Reduction Treaty (START I) Chronology*. Federation of American Scientists [online]. 2012 [cit. 2012-04-28]. Dostupné z WWW <<http://www.fas.org/nuke/control/start1/chron.htm>>.

¹⁹⁷ GORBAČOV, M. (1989). *Cestou odzbrojení a nového myšlení: prosinec 1986 – prosinec 1988: sborník rozhovorů, projevů a statí Michaila Sergejeviče Gorbačova a vybraných dokumentů*. Praha: Svoboda, s. 178.

poloviny r. 1988. Spojené státy a Sovětský svaz se taky dohodly na jednáních, která by vedla k ratifikaci smlouvy o omezení pozemních zkoušek jaderných zbraní z r. 1974 a smlouvy o podzemních jaderných výbuších pro mírové účely z r. 1976. Obě velmoci se vyslovily pro úplné zastavení jaderných zkoušek jako součást účinného odzbrojovacího procesu.¹⁹⁸ Byla rovněž potvrzena účast amerického prezidenta na summitu v Moskvě v první polovině r. 1988.

Přestože hlavním úspěchem summitu ve Washingtonu bylo uzavření smlouvy INF, bylo patrné, že administrativa USA dokáže přimět SSSR k požadovaným ústupkům. Řada analytiků považuje summit ve Washingtonu za klíčový, protože v jeho průběhu došlo ke změně vnímání a posuzování americké administrativy M. Gorbačovem.¹⁹⁹

4.4 Summit v Moskvě – jednání o smlouvě START

Smlouva INF z pohledu studené války znamenala první fázi kapitulace Sovětského svazu a vytvořila podmínky pro jednání o snížení počtu strategických raket, jejichž výsledkem bylo uzavření smlouvy START.²⁰⁰ R. Reagan 25. ledna 1988 ve své zprávě o stavu Unie konstatoval, že v průběhu roku by měla administrativa dokončit přípravy smlouvy START, jež by mohla být uzavřena před skončením jeho prezidentského úřadu v lednu 1989. Prezidentská administrativa považovala summit v Moskvě za vhodnou příležitost pro potvrzení platnosti a úspěšnosti své zahraniční politiky vůči SSSR, zároveň chtěla dosáhnout dalšího posunu v jednáních o strategických zbraních, což by umožnilo podpis smlouvy START.²⁰¹

Rada národní bezpečnosti v součinnosti s prezidentem vypracovala před summitem další tajnou direktivu národní bezpečnosti (NSDD 305), která vytýčila vyjednávací postup americké delegace se sovětskou stranou. Moskevský summit měl poukázat na úspěch americké zahraniční

¹⁹⁸ GORBAČOV, M. (1989). cit. d., s. 181.

¹⁹⁹ SUCHÝ, P. (2004). cit. d., s. 232.

²⁰⁰ D'DOUZA, D. (2004). cit. d., s. 185.

²⁰¹ SUCHÝ, P. (2004). cit. d., s. 237.

administrativy vůči Sovětskému svazu. Bylo opět zdůrazněno, že realismus, síla a jednota západních spojenců jsou hlavními příčinami tohoto úspěchu. Setkání obou představitelů mělo pomoci překonat povalečné rozdělení Evropy a přispět k dlouhodobé stabilitě ve vztazích mezi USA a SSSR. Spojené státy měly rovněž podpořit probíhající demokratizační proces v Sovětském svazu, zároveň však měly probíhat rozhovory ohledně lidských práv, které se měly týkat sloučení americko-sovětských rodin, propuštění politických vězňů, emigrace a občanské svobody.²⁰² Datum konání moskevského summitu bylo stanoveno na 29. května – 2. června 1988.

Odzbrojovací jednání se zabývala především otázkami redukce mezikontinentálních strategických sil, konvenčních vojsk, jaderného testování a chemických zbraní. Sovětští představitelé předpokládali, že Reaganova vyjednávací pozice na moskevském summitu bude oslabena v důsledku *aféry Írán-Contras*,²⁰³ a proto bude prezident při vyjednávání o smlouvě START přístupnější k větším ústupkům.²⁰⁴ Direktiva národní bezpečnosti NSDD 305 však stanovila, že Spojené státy nepřistoupí na uzavření smlouvy START z důvodů časové tísně či za nevýhodných podmínek pro americkou stranu.

Generální tajemník Gorbačov při vyjednávání o smlouvě START naléhal na americkou delegaci, aby přistoupila na formuli, která by umožnila USA a SSSR nepřistoupit na 50 % snížení strategických zbraní v případě, že by došlo k porušení smlouvy ABM.²⁰⁵ Přestože SSSR již na washingtonském summitu deklaroval, že nebude podmiňovat budoucí odzbrojovací dohody zastavením vývoje SDI, pokusil se Gorbačov tímto krokem o určitou revizi předchozího rozhodnutí. Ministr zahraničí G. Schultz a ministr obrany Frank Carlucci nicméně s touto sovětskou

²⁰² *National Security Decision Directive Number 305*. Federation of American Scientists [online]. 1988 [cit. 2012-04-30]. Dostupné z WWW <<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-305.htm>>.

²⁰³ Aféra Írán-Contras propukla na konci r. 1986, kdy vyšlo najevo, že americká vláda prodávala zbraně do nepřátelského Íránu a z těchto výnosů financovala protikomunistické bojovníky Contras v Nikaragui.

²⁰⁴ SCHWEIZER, P. (2007). cit. d., s. 287.

²⁰⁵ *Cold War: Moscow (Reagan – Gorbachev) Summit 2nd Session*. Margaret Thatcher Foundation [online]. 1988 [cit. 2012-05-02]. Dostupné z WWW <<http://www.margarethatcher.org/document/110611>>.

podmínkou nesouhlasili, zároveň George Schultz poukázal na to, že Spojené státy považují sovětský radar v Krasnojarsku za porušení smlouvy ABM.

Strategická obranná iniciativa nebyla ústředním tématem summitu, přesto M. Gorbačov opět zopakoval obavy, že systém SDI a další komponenty mohou být využity pro ofenzivní účely. Ronald Reagan ubezpečil sovětské představitele, že systém SDI nebude rozmístěn do doby, než dojde k úplné eliminaci jaderných zbraní obou velmocí. Reagan znovu přislíbil, že v případě funkčnosti SDI bude Sovětskému svazu nabídnuto, aby tento systém rovněž využíval.

Prezident v systému SDI také spatřoval obranu proti militantním režimům, které by se pokusily vyvinout jadernou zbraň, s jejíž pomocí by mohl být vyvíjen nátlak na ostatní státy světa.²⁰⁶ V této souvislosti zmiňovala americká administrativa zejména režim libyjského diktátora Muammara Kaddafího, jehož vláda se zejména v 70. a 80. letech vyznačovala podporou mezinárodních teroristických organizací.

Na moskevském summitu si americká a sovětská strana vyměnily ratifikační listiny smlouvy INF, která eliminovala celou třídu jaderných zbraní. Byly projednány otázky ohledně omezení střel s plochou dráhou letu dlouhého doletu rozmístěných na moři a vybavených jadernými náložemi. Představitelé USA a SSSR dále podepsali dohodu o oznamování startů mezikontinentálních balistických raket a balistických raket na ponorkách, která měla zmírnit nebezpečí vypuknutí jaderné války, zejména v důsledku nesprávného výkladu, omylu nebo náhody.²⁰⁷

Limity zbraňových systémů v případě smlouvy START vycházely de facto z předchozích ujednání a bylo tedy dohodnuto následující omezení:²⁰⁸

- 1600 nosičů strategických útočných zbraní a 6000 jaderných náloží

²⁰⁶ *Cold War: Moscow (Reagan – Gorbachev) Summit 2nd Session*. Margaret Thatcher Foundation [online]. 1988 [cit. 2012-05-04]. Dostupné z WWW <<http://www.margaretthatcher.org/document/110611>>.

²⁰⁷ GORBAČOV, M. (1989). cit. d., s. 200.

²⁰⁸ GORBAČOV, M. (1989). cit. d., s. 198.

- z celkového počtu 6000 jaderných náloží bylo stanoveno maximálně 4900 náloží pro mezikontinentální balistické rakety a balistické rakety odpalovaných z ponorek
- maximálně 1540 bojových hlavic na 154 těžkých raketách

Původně měla být smlouva START uzavřena během moskevského summitu, avšak z důvodu rozporů v otázce střel s plochou dráhou letu odpalovaných z moře a ze vzduchu, nedospěli američtí a sovětsí vyjednaváci ke konstruktivnímu řešení. Bylo konstatováno, že k uzavření smlouvy START dojde ještě před vypršením funkčního období prezidenta Reagana, nicméně ani tento závazek nebyl naplněn.²⁰⁹ Smlouva START byla uzavřena 31. července 1991 a vstoupila v platnost až 5. prosince 1994 na období patnácti let, tj. do 5. prosince 2009.²¹⁰

Generální tajemník Gorbačov rovněž navrhl zahájit rozhovory, které by vedly k redukci konvenčních vojsk v Evropě. Sovětský svaz deklaroval, že je ochoten redukovat počet svých jednotek ve střední a východní Evropě o 500 000 mužů.²¹¹ V Evropě měly být dále vytvořeny bezjaderné zóny.

R. Reagan a M. Gorbačov se ve svých rozhovorech zabývali také lidskými právy, humanitárními otázkami a řešením problémů regionálních konfliktů. Jednání se týkala především irácko-iránské války, situace v jižní Africe, Střední Americe a na Korejském poloostrově. Spojené státy ocenily, že Sovětský svaz v dubnu 1988 uzavřel v Ženevě dohody o afghánském urovnání, na jejichž základě SSSR započal po dlouholeté válce se stahováním svých vojenských sil z této středoasijské země.²¹²

Prezident Reagan během summitu předstoupil se svým projevem před studenty Moskevské státní univerzity a vyjádřil podporu demokratizačnímu procesu v SSSR, zároveň hovořil o nutnosti

²⁰⁹ REAGAN, R. (1997). cit. d., s. 657.

²¹⁰ KREJČÍ, O. (2009). cit. d., s. 267.

²¹¹ *Cold War: Moscow (Reagan – Gorbachev) Summit 2nd Session*. Margaret Thatcher Foundation [online]. 1988 [cit. 2012-05-04]. Dostupné z WWW <<http://www.margaretthatcher.org/document/110611>>.

²¹² GORBAČOV, M. (1989). cit. d., s. 204.

ekonomické liberalizace a svobodných tržních principech, které jsou předpokladem pro úspěšný hospodářský rozvoj jakékoliv země.²¹³

V závěrečném komuniké prezident Reagan a generální tajemník Gorbačov ocenili přínos všech předešlých summitů, které, dle jejich mínění, přispěly ke stabilitě a snížení nebezpečí konfliktů.²¹⁴ Oba státníci se zároveň dohodli, že budou pokračovat politická jednání na úrovni ministrů zahraničí.

Na moskevském summitu rovněž Ronald Reagan odvolal své dřívější prohlášení z r. 1983, že je nutné chápat Sovětský svaz jako „říši zla,“ když prohlásil: „*Mluvil jsem tehdy o jiné době, o jiné éře.*“²¹⁵ Dosavadní pokrok ve vývoji americko-sovětských vztahů byl prezidentem považován za možný počátek zániku poválečného bipolárního rozdělení světa.²¹⁶ Uzavření smlouvy INF a START vytvořilo podmínky pro pokračování budoucího odzbrojovacího procesu s Ruskou federací, který probíhá od 90. let až do současné doby v podobě smluv START II, START III a SORT.

²¹³ *Remarks and a Question-and-Answer Session With the Students and Faculty at Moscow State University.* Ronald Reagan Presidential Foundation and Library [online]. 1988 [cit.2012-05-04]. Dostupné z WWW <<http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1988/053188b.htm>>.

²¹⁴ GORBAČOV, M. (1989). cit. d., s. 196.

²¹⁵ D'SOUZA, D. (2004). cit. d., s. 178.

²¹⁶ SUCHÝ, P. (2004). cit. d., s. 242.

Závěr

Dlouholetý vývoj atomových zbraní byl úspěšně završen v červnu 1945, kdy došlo v USA k prvnímu úspěšnému odpálení jaderné nálože. V důsledku svých rozsáhlých ničivých účinků, které se prokázaly v souvislosti se svržením těchto bomb na Hirošimu a Nagasaki, se začalo hovořit o tzv. zbraních hromadného ničení. Od r. 1949 disponoval atomovými zbraněmi rovněž Sovětský svaz. Nastupující studená válka mezi USA a SSSR na konci 40. let zapříčinila riziko možného použití těchto zbraní. Důležitým mezníkem se stal konec 50. let, kdy došlo ke zdokonalení nosičů těchto jaderných náloží, v především mezikontinentálních balistických raket, proti kterým neexistovala účinná protivzdušná obrana. V případě útoku mohla druhá strana reagovat pouze odvetným protiútokem. Po dosažení dostatečného rozsahu jaderného arzenálu na obou stranách tak vstoupila na scénu tzv. doktrína vzájemně zaručeného zničení. Ta by byla úspěšnou realizací SDI výrazně narušena.

Strategická obranná iniciativa tak představovala zásadní přelom v konstrukci protiraketové obrany oproti dřívějším systémům Nike-Zeus, Nike-X, Sentiel či Safeguard, a to zejména svou technologickou propracovaností. Systém SDI měl být schopen zlikvidovat větší část balistických raket v jakékoliv fázi letu. V rámci vývoje SDI byly zkoumány nové typy laserů, chemických laserů, rentgenových paprsků, kinetických zbraní a odolných vesmírných materiálů, což vyžadovalo enormní technologické a finanční nároky. Spojené státy vynaložily na vývoj SDI v letech 1983 – 1993 částku 44 miliard USA. V průběhu let 1984 – 1989 docházelo ke každoročnímu navyšování rozpočtu, který dosáhl svého maxima v r. 1989, kdy bylo na výzkum SDI vynaloženo 7,4 miliard USD. Systém SDI měl být instalován až v průběhu 90., nicméně výzkum nejmodernějších technologií, tzv. hi-tech, které byly vyvíjeny v souvislosti s SDI, posílily americkou konkurenceschopnost vůči SSSR.

Sovětská strana zahájila intenzivní výzkum vlastní protiraketové obrany ve druhé polovině 70. let v rámci projektu Skif-Kaskad, nicméně nedostatečné ekonomické zdroje a technologická náročnost zapříčinily, že

SSSR musel v 80. letech od tohoto projektu upustit, tj. v době, kdy Spojené státy aktivně pracovaly na výzkumu SDI.

Ekonomika SSSR zažívala od konce druhé světové války do konce 60. let nejdynamičtější tempo růstu, což umožnilo, že Sověti dosáhli postupně jaderné parity se Spojenými státy. V rozmezí let 1970 – 1985 se souhrnně zvýšily vojenské výdaje SSSR o 50 %, jež znamenaly značnou zátěž pro rozpočet. V 70. a 80. letech představovaly výdaje na obranu přibližně 12 – 14 % hrubého domácího produktu. Na přelomu 70. a 80. let došlo také k poklesu produktivity práce a v r. 1985 k zastavení růstu HDP. Sovětský svaz se proto v 80. letech ocitl ve vážné ekonomické krizi, která byla navíc umocněna vývojem Strategické obranné iniciativy.

Určitý obrat v sovětské zahraniční politice nastal až s nástupem Michaila Gorbačova do čela ÚV KSSS v březnu 1985, kdy došlo k navázání nového dialogu se Spojenými státy a přehodnocení některých dřívějších zahraničněpolitických iniciativ, např. válka v Afghánistánu či podpora bojovníků v rozvojových zemích, především na africkém kontinentě.

Vývoj SDI měnil po dvou desetiletích tehdejší status quo v jaderných zbraních, zejména v případě doktríny MAD. Strategická obranná iniciativa tedy zapříčinila, že Sovětský svaz musel na tuto změnu určitým způsobem zareagovat, jestliže si chtěl udržet rovnovážně postavení v oblasti jaderných zbraní. Jak je zřejmé z výše uvedených faktů, SSSR nebyl schopen z ekonomických důvodů zahájit vývoj adekvátního protiraketového systému, který by eliminoval americké balistické rakety. Technologický neúspěch sovětského systému Skif-Kaskad v 80. letech a embargo na export vyspělých strategických technologií do Sovětského svazu ze strany výboru COCOM zapříčinilo, že sovětská strana nebyla rovněž schopna konkurovat Spojeným státům v oblasti vědy a výzkumu.

Sovětský svaz proto přistoupil na dialog v podobě odzbrojovacích rozhovorů, které kromě samotného snížení strategických zbraní měly rovněž eliminovat vývoj SDI. Tyto snahy Sovětského svazu byly patrné zejména na summitu v Ženevě a Reykjavíku, kde sovětská strana vyvíjela

nátlak na americké představitele a podmiňovala odzbrojovací proces ukončením SDI. V důsledku pokračujících ekonomických problémů byl v r. 1987 tento postoj Sověty přehodnocen a došlo k u uzavření smlouvy INF, která likvidovala všechny rakety středního a krátkého doletu do června 1991, kdy bylo na obou stranách demontováno celkově 2692 raket. Sovětský svaz nicméně během summitů ve Washingtonu a Moskvě nadále požadoval ukončení vývoje SDI a striktní dodržování smlouvy ABM.

Smlouva INF je považována za první odzbrojovací smlouvu v americko-sovětských vztazích, protože skutečně redukovala, nikoliv jen omezila, počet jaderných zbraní. Na moskevském summitu v r. 1988 byly dohodnuty podmínky odzbrojovací smlouvy START, jež vstoupila v platnost až po dlouhém ratifikačním procesu v prosinci 1994. Odzbrojovací proces druhé poloviny 80. let poskytnul základ pro další odzbrojovací rozhovory do budoucna mezi Ruskou federací a Spojenými státy, které probíhají do dnešních dnů.

V případě stanovené hypotézy můžeme konstatovat, že vývoj Strategické obranné iniciativy představoval důležitý, nikoliv však zásadní mezník, který zapříčinil zahájení odzbrojovacích rozhovorů. V souvislosti s odzbrojovacím procesem ve druhé polovině 80. let je nutné brát v potaz, že taktéž vnitřní ekonomické problémy SSSR přispěly k zahájení tohoto procesu.

Počet slov: 17 047

Počet znaků (bez mezer): 102 071

Počet znaků (včetně mezer): 119 294

Summary

On 16th July 1945 the United States of America realized the first nuclear test explosion in human history. Since that time the mankind has possessed so-called weapons of mass destruction, which were used in Hiroshima and Nagasaki on the same year. The Soviet Union accomplished its development of nuclear weapons in 1949. Emergence of the Cold War evoked that these weapons could be used by the USA and the USSR against each other.

At the end of 1950's Inter-Continental Ballistic Missile (ICBM) has been invented, which was an alteration in the Cold War, because this type of missile can not be eliminated during its phase of flight by an adversary. In case of an attack of one side the other side could only respond by a counter-attack. It was so-called doctrine of „mutual assured destruction“ (MAD) which developed during 1960's, and was a part of safety strategy of both superpowers.

The Strategic Defense Initiative (SDI) was a turning point of anti-ballistic missile system, because it should have eliminated ICBMs missiles in each phase of flight. It was supposed to be a technically well-sophisticated system of anti-ballistic protection. The research and development (R&D) focused on high technology such as X-ray laser, chemical laser, particle beams, kinetic energy weapon, and computer programmes. The R&D increased competitiveness of the USA in technological area vis-à-vis the USSR.

The SDI was financially very expensive programme in connection with the R&D. The United States spent on the SDI an amount of 44 milliard USD from 1983 to 1993. Budgets for the SDI research had annual increasing tendency during 1980's. The greatest budget was approved in 1989 amounting to 7.4 milliard USD. These amounts were for the USSR impossible to expend due to Soviet economy crisis.

The USSR had economic growth after the Second World War to the end of 1960's, but during 1970's and 1980's could be seen economic failure and backwardness. In 1970's and 1980's the USSR spent 12 – 14 %

of gross domestic product (GDP) on military forces each year, but the Soviet GDP was declining at the same time. Productivity of labour was going down too. Technological embargo in consequence of Coordinating Committee for Multilateral Export Controls (COCOM) caused further breakdown of the Soviet R&D. In connection with these problems the USSR had to abandon its secret anti-ballistic missile system „Skif-Kaskad“ in 1980's.

The SDI changed status quo after two decades in case of the MAD doctrine. If the Soviets wanted to keep a military parity they had to find an appropriate solution. As a result of insufficient economic and technical resources the USSR attempted to eliminate the SDI through a disarmament dialogue. The Soviets conditioned the disarmament process by leaving the SDI. It was especially apparent at the Geneva and Reykjavik summits. However the Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty (INF) was signed during the Washington summit in 1987. Moscow summit initiated deeper dialogue about the Strategic Arms Reduction Treaty (START) which came into force in 1994.

The purpose of this master thesis is to confirm or disprove the hypothesis, that development of the SDI was a pivotal effect, which initiated the disarmament process in the second half of 1980's. It can be enunciated that SDI had important, but not pivotal, effect on the disarmament process. The USSR because of technical and economic problems could not initiate its appropriate anti-ballistic missile system, and acceded to the disarmament dialogue. The Soviet's intention was to eliminate the SDI through this dialogue but it was not successful. The SDI had important effect on disarmament, but it must be acknowledged, that the economic failure and backwardness of the USSR acted out an important role too.

Seznam literatury a zdrojů

Neperiodické

ANDĚL, Petr (2007). *Reaganova SDI mezi USA a Sovětským svazem*. Praha: Fakulta sociálních věd UK. 32 s. ISBN (neuvedeno).

BRZEZINSKI, Zbigniew (ed.) (1986). *Promise or peril: the Strategic defense initiative: the thirty-five essays by statesman, scholars, and strategic analysis*. Washington: Ethic and Public Policy Center. 479 s. ISBN 0-89633-103-2.

BŘÍZA, Vlastislav (2010). *Kontrola, regulace a úprava jaderného zbrojení*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. 332 s. ISBN 978-80-246-1864-7.

CANNON, Lou (2000). *President Reagan: the role of a lifetime*. New York: Public Affairs. 881 s. ISBN 1-891620-91-6.

D'SOUZA, Denish (2004). *Ronald Reagan: jak se obyčejný muž stal neobyčejným vůdcem*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal. 262 s. ISBN 80-86598-24-1.

GOBRAČOV, Michail (1987). *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a celý svět*. Vyd. 1. Praha: Svoboda. 230 s. ISBN (neuvedeno).

GORBAČOV, Michail (1985). *Za mír na Zemi i ve vesmíru: projevy a statí k mírové zahraniční politice SSSR*. Vyd. 1. Praha: Svoboda. 203 s. ISBN (neuvedeno).

GORBAČOV, Michail (1989). *Cestou odzbrojení a nového myšlení: prosinec 1986 – prosinec 1988: sborník projevů, rozhovorů a statí Michaila Sergejeviče Gorbačova a vybraných dokumentů*. Vyd. 1. Praha: Svoboda. 208 s. ISBN (neuvedeno).

GUZZINI, Stefano (2004). *Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal. 299 s. ISBN 80-85947-84-6.

HOLLOWAY, David (1984). *The Soviet Union and the arms race*. (2nd ed.) New Haven: Yale University Press. 211 s. ISBN 0-300-03281-1.

KENNEDY, Paul (1996). *Vzestup a pád velmocí. Ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500-2000*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 806 s. ISBN 80-7106-173-5.

KREJČÍ, Oskar (2009). *Zahraniční politika USA: ideje, doktríny, strategie*. Vyd. 1. Praha: Professional Publishing. 435 s. ISBN 978-80-86946-68-9.

NOONAN, Peggy (2004). *Když kraloval charakter: životní příběh Ronalda Reagana*. Vyd. 1. Praha: Ideál. 368 s. ISBN 80-901017-5-5.

O'SULLIVAN, John (2007). *Prezident, papež a premiérka: trojice, která změnila svět*. Praha: Ideál. 368 s. ISBN 978-80-86995-02-1.

PITSCHMANN, Vladimír (2005). *Jaderné zbraně: nejvyšší forma zabíjení*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko. 390 s. ISBN 80-206-0784-6.

PLECHANOVÁ, Běla (1997). *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku. 240 s. ISBN 80-85241-79-X.

REAGAN, Ronald (1997). *Život jednoho Američana: paměti prezidenta*. Vyd. 1. Praha: Prostor. 722 s. ISBN 80-85190-60-5.

SCHWEIZER, Peter (1994). *Victory: the Reagan administration's secret strategy that hastened the collapse of the Soviet Union*. New York: Atlantic Monthly Press. 284 s. ISBN 0-87113-633-3.

SCHWEIZER, Peter (2007). *Reaganova válka: velký příběh o čtyřicetiletém boji Ronalda Reagana a konečném vítězství nad komunismem*. Praha: Ideál. 351 s. ISBN 978-80-86995-04-5.

SUCHÝ, Petr (2004). *Reagan a říše zla: vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981-1989*. Vyd. 1. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 283 s. ISBN 80-7325-046-2.

VESELÝ, Zdeněk (2007). *Dějiny mezinárodních vztahů*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 606 s. ISBN 978-80-7380-018-5.

Periodické

ALLAN, Robert (2001). The Rise and Decline of the Soviet Economy. *The Canadian Journal of Economics*. Vol. 34, č. 4, s. 862.

BATTLE, John (1988). Uskorenie, Glasnost' and Perestroika: The Pattern of Reform under Gorbachev. *Soviet Studies*. Vol. 40, č. 3, s. 371.

HARRISON, Mark (2002). Coercion, Compliance, and the Collapse of the Soviet Command Economy. *The Economic History Review*. Vol. 55, č. 3, s. 424.

HOLLOWAY, David (1990). State Society and the Military under Gorbachev. *International Security*. Vol. 14, č. 3, s. 8.

HOLM, Hans (1986). Star Wars. *Journal of Peace Research*. Vol. 23, č. 1, s. 1.

JACOBSEN, Gustav (1987). Soviet Defence Costs. The Unquantifiable Burden? *Journal of Peace Research*. Vol. 24, č. 4, s. 334.

MOSES, Joel (1989). Democratic Reform in the Gorbachev Era: Dimensions of the Reform in the Soviet Union 1986 – 1989. *Russian Review*. Vol. 48, č. 3, s. 240.

ROE, Paul (1999). The Interstate Security Dilema: Ethnic Conflicts as a Tragedy? *Journal of Peace Research*. Vol. 36, č. 2, s. 183.

Yonas, Gerold (1986). Research and the Strategic Defense Initiative. *International Security*. Vol. 11, č. 2, s. 188.

Dokumenty

Analysis of the Costs of the Administration's Strategic Defense Initiative 1985-1989. Congressional Budget Office [online]. 1984 [cit. 2012-04-11]. Dostupné z WWW <<http://www.cbo.gov/sites/default/files/cbofiles/ftpdocs/49xx/doc4961/doc05.pdf>>.

INF Treaty. U.S. Department of State [online]. 1987. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z WWW <<http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/inf1.html#1>>.

National Security Decision Directive Number 116. Federation of American Scientists [online]. 1983 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z WWW <<http://www.fas.org/spp/starwars/offdocs/nsdd116.htm>>.

National Security Decision Directive Number 194. Federation of American Scientists [online]. 1985 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z WWW <<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-194.htm>>.

National Security Decision Directive Number 245. Federation of American Scientists [online]. 1986 [cit. 2012-04-22]. Dostupné z WWW <<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-245.htm>>.

National Security Decision Directive Number 288. Federation of American Scientists [online]. 1987 [cit. 2012-04-26]. Dostupné z WWW <<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-288.htm>>.

National Security Decision Directive Number 305. Federation of American Scientists [online]. 1988 [cit. 2012-04-30]. Dostupné z WWW <<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-305.htm>>.

National Security Decision Directive Number 311. Federation of American Scientists [online]. 1988 [cit. 2012-04-26]. Dostupné z WWW <<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-311.htm>>.

National Security Decision Directive Number 32. Federation of American Scientists [online]. 1982 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z WWW <<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-032.htm>>.

Possible Soviet Responses to the U.S. Strategic Defense Initiative. Central Intelligence Agency [online]. 1983 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z WWW <http://www.foia.cia.gov/docs/DOC_0000268224/DOC_0000268224.pdf>

Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Strategic Offensive Arms. U.S. Department of State [online]. 1979 [cit. 2012-03-26]. Dostupné z WWW <<http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/salt2-1.html>>.

U.N. Resolution 1653. U.N. General Assembly [online]. 1961 [cit. 2012-03-24]. Dostupné z WWW <<http://www.un.org/documents/ga/res/16/ares16.htm>>.

Prameny a ostatní zdroje

Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union. Ronald Reagan Presidential Foundation and Library [online]. 1985 [cit. 2012-03-17]. Dostupné z WWW <<http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1985/20685e.htm>>.

Address to Members of the British Parliament. Ronald Reagan Presidential Foundation and Library [online]. 1982 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z WWW <<http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1982/60882a.htm>>.

Address to the Nation on Defense and National Security. Ronald Reagan Presidential Foundation and Library [online]. 1983 [cit. 2012-04-03]. Dostupné z WWW <<http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1983/32383d.htm>>.

Ballistic Missile Defense and the Strategic Defense Initiative. Johnston's Archive [online]. 2002 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z WWW <<http://www.johnstonsarchive.net/nuclear/bmd.html>>.

Cold War: Geneva (Reagan – Gorbachev) Summit 2nd Session. Margaret Thatcher Foundation [online]. 1985 [cit. 2012-04-22]. Dostupné z WWW <<http://www.margaretthatcher.org/document/109208>>.

Cold War: Geneva (Reagan – Gorbachev) Summit 3rd Session. Margaret Thatcher Foundation [online]. 1985 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z WWW <<http://www.margaretthatcher.org/document/109210>>.

Cold War: Moscow (Reagan – Gorbachev) Summit 2nd Session. Margaret Thatcher Foundation [online]. 1988 [cit. 2012-05-02]. Dostupné z WWW <<http://www.margaretthatcher.org/document/110611>>.

Cold War: Reykjavik (Reagan – Gorbachev) Summit 4th Session. Margaret Thatcher Foundation [online]. 1986 [cit. 2012-04-23]. Dostupné z WWW <<http://www.margaretthatcher.org/document/110621>>.

DWAYNE, A., KENNEDY, R. *Soveit Star Wars.* Air & Space magazine [online]. 2010 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z WWW <<http://www.airspacemag.com/space-exploration/Soviet-Star-Wars.html>>.

FROST, M. *Star Wars – Strategic Defense Initiative* [online]. 2006 [cit. 2012-04-04]. Dostupné z WWW <<http://www.martinfrost.ws/htmlfiles/aug2006/starwars1.html>>.

History of U.S. Missile Defense Efforts 1945 – Present. Missile Defense Agency. U.S. Department of Defense [online]. 2012 [cit. 2012-04-12]. Dostupné z WWW <http://www.mda.mil/news/history_resources.html#SDI>.

Malta summit ends Cold War. *British Broadcasting Corporation* [online]. 1989 [cit. 2012-04-12]. Dostupné z WWW <http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/december/3/newsid_4119000/4119950.stm>.

Remarks and a Question-and-Answer Session With the Students and Faculty at Moscow State University. Ronald Reagan Presidential Foundation and Library [online]. 1988 [cit.2012-05-04]. Dostupné z WWW <<http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1988/053188b.htm>>.

Remarks at the Annual Convention of the National Association of the Evangelics in Orgando, Florida. Reagan Presidential Foundation and Library [online]. 1983 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z WWW <<http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1983/30883b.htm>>.

Reykjavik summit ends in failure. *British Broadcasting Corporation* [online]. 1986 [cit. 2010 04-23]. Dostupné z WWW <http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/october/12/newsid_3732000/3732902.stm>.

Strategic Amrs Reduction Treaty (START I) Chronology. Federation of American Scientists [online]. 2012 [cit. 2012-04-28]. Dostupné z WWW <<http://www.fas.org/nuke/control/start1/chron.htm>>.

The Case of the U.S. Strategic Defense Initiative. United Nations University [online]. 1988 [cit.2012-04-08]. Dostupné z WWW <[http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks//uu38ne/uu38ne0c.htm#4.9.the case of the us strategic defence initiative](http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks//uu38ne/uu38ne0c.htm#4.9.the%20case%20of%20the%20us%20strategic%20defence%20initiative)>.

The Strategic Defense Initiative (SDI): Star Wars. The Cold War Museum [online]. 2008 [cit.2012-04-04]. Dostupné z WWW <<http://www.coldwar.org/articles/80s/SDI-StarWars.asp>>.